

**T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Psikoloji Ana Bilim Dalı**

**NORMA BAĞLI ve NORMDAN BAĞIMSIZ KİŞİLERDE DAİMON:
YARATICILIĞIN SOSYAL TEMSİLİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Esmâ Esen ÇİFTÇİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2012

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Psikoloji Ana Bilim Dalı

NORMA BAĞLI ve NORMDAN BAĞIMSIZ KİŞİLERDE DAİMON:
YARATICILIĞIN SOSYAL TEMSİLİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Esmâ Esen ÇİFTÇİ

Danışman
Prof. Dr. Ünsal YETİM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2012

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Esmâ Esen ÇİFTÇİ tarafından hazırlanan “Norma Bağlı ve Normdan Bağımsız Kişilerde Daimon: Yaratıcılığın Sosyal Temsili Üzerine Bir İnceleme” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Psikoloji Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS olarak kabul edilmiştir.

Başarılı

Başarısız

Üye
Prof. Dr. Ünsal YETİM
(Danışman)

Üye
Doç. Dr. Nalan YETİM

Üye
Yrd. Doç. Dr. H. Tuğba EROL KORKMAZ

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.

07.09.2012

Doç. Dr. Nalan YETİM
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Lisansın ilk gününden yüksek lisansın son gününe değin maddi desteğini sunan TÜBİTAK' a ve BİDEB' e teşekkür ederim.

Tez danışmanım Prof. Dr. Ünsal YETİM' e teşekkür ederim. Tez savunmama jüri üyesi olarak katılan ve katkılarını sunan Doç. Dr. Nalan YETİM' e ve Yrd. Doç. Dr. Tuğba EROL KORKMAZ' a teşekkür ederim.

Annem Hanife ÇİFTÇİ' ye, babam Muhittin ÇİFTÇİ' ye ve kardeşim, canım arkadaşım, dostum ve destekçim Esin ÇİFTÇİ' ye yardımlarını esirgemedikleri için teşekkür ederim.

Hem ders hem tez süreci boyunca hem yardım eden hem naz çeken, 'tek başına yapılmazdı tek başıma yapmadım' diyerek adını ilk sırada söyleyeceğim güzel insan Murat AYDINAY' a çok teşekkür ederim. Anlaşmalı katılımcı olmanın yanı sıra uzman gözlemci olarak deneylerime katılan, beni motive eden yol arkadaşım Pınar ELMAS' a ve benimle Ankara' daki üniversiteleri dolaşan eski bir dosta, Zeynep ULUDAĞ' a teşekkür ederim.

Başta Ali PEKER olmak üzere tüm anlaşmalı katılımcılara teşekkür ederim.

Çalışmalarda yer alan tüm katılımcılara sonsuz kere teşekkür ederim.

Esmâ Esen ÇİFTÇİ
Ekim, 2012, MERSİN

ÖZET

NORMA BAĞLI ve NORMDAN BAĞIMSIZ KİŞİLERDE DAİMON: YARATICILIĞIN SOSYAL TEMSİLİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Genel geçer işevuruk bir tanıma sahip olmayan daimon kavramı; yaratıcılığı tetikleyen yıkıcı bir güç olarak alanyazınında belirginleşmektedir. Daimonu yaratıcılığın sosyal temsili üzerinden açıklamayı amaçlayan çalışma norma uyum deneyi ve serbest çağrışım, beyin fırtınası uygulaması, akademisyen ve devlet memuru olan katılımcılardan yaratıcılık temsillerinin toplanması olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır.

Çalışmanın ilk kısmında Asch' in (1953) tekrarlanan norma uyum deneyinde norma uyum sağlayanların oranı % 27.7' dir. İlk kısımda beklendiği gibi norma uyum sağlayanlar ve normdan bağımsız davrananlar iki ayrı uç olarak gruplanmıştır. Çalışmanın ikinci kısmında gerçekleştirilen beyin fırtınası uygulamasında normdan bağımsız grup 110 dakika tartışarak toplam 14 kelime norma bağlı grup 16 dakika tartışarak toplam 12 kelime üretmişlerdir.

Çalışmanın üçüncü kısmında ikinci kısımda elde edilen kelimeler puanlatılmış ve normdan bağımsız puan türünde devlet memuru olan katılımcılar akademisyen olan katılımcılardan anlamlı olarak daha yüksek puanlar elde etmişlerdir. Ayrıca tüm katılımcılar norma bağlı puan türünde en yüksek puanları elde etmişlerdir. Nitel analiz bulgusu ışığında bağımsız ve yeni kategorilerinde akademisyen olan katılımcılar, devlet memuru olan katılımcılardan anlamlı olarak daha fazla kelime üretmişlerdir. Diğer taraftan devlet memuru olan katılımcılar sadece hayal kategorisinde akademisyen olan katılımcılardan anlamlı olarak daha yüksek puanlar elde etmişlerdir. Zeka, içsel, dışsal, nötr, uyum kategorilerine giren kelime sayıları açısından akademisyenler ve devlet

memurları arasında anlamlı fark gözlenmemiştir. Akademisyen katılımcılar devlet memuru olan katılımcılardan daha fazla oranda kitabi bilgiye başvurmuşlardır.

Tüm bulgular ışığında daimonun yaratıcılık ve normdan bağımsız olmakla ilişkili olduğu söylenebilir; ancak Türkiye’ de sosyologların akademisyenlere getirdiği daimonlarını yitirdikleri eleştirisini bu çalışma haklı çıkarır niteliktedir. Çalışmanın önemli çıkarımlarından biri de Türkiye’ de psikoloji araştırmalarına nitel araştırma yöntemlerinin dahil edilmesi gerektiğidir.

Anahtar Kelimeler:Daimon, Yaratıcılık, Sosyal Temsil, Norma Uyum Deneyi

ABSTRACT

DAIMON IN INDIVIDUALS

WHO ARE DEPEND ON NORM AND INDEPENDENT FROM NORM: A RESEARCH ABOUT SOCIAL REPRESENTATION OF CREATIVITY

The concept of daimon which doesn't have an universal consent operational definition is clear in literature as a distractive power on creativity. The research, serves the purpose of examination of daimon over social representation of creativity, consists of three study: 1. The experiment of conformity and free association, 2. The practice of brainstorming and 3. Survey for academists and public servants.

The rate of individuals who are depend on norm is % 27.7 in Asch's (1953) conformity experiment. As it is expected, individuals who are depend on norm and independent from norm dichotomize in first study. In second study, individuals who are depend on norm generate 12 words about creativity discussing during 16 minutes and who are independent from norm generate 14 word about creativity discussing during 110 minutes.

In third study, it is marked the words which is obtained from second study in the survey. Public servants obtain significant higher points than academists only for the point of independent from norm. In the qualitative analysis, academists obtain significant higher points than public servants for words which fall into the category of "independent" and "innovation". On the other hand, public servants obtain significant higher points than academists only for category of "imagination". The difference between public servants and academists is not significant for the categories of "intelligence", "internal attribution", "external attribution", "neutral" and "conformity". Academists refer bookish knowledge rate of more than public servants.

In the light of evidence, it is said to be connected with daimon and creativity, be independent from norm. Hardly, this findings may prove Turkish sociologists right about their criticism brought academists. One of the important inferences in this research is finding that psychology studies in Turkey need more qualitative researches.

Keywords:daimon, creativity, socialrepresentation, experiment of conformity

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLOLAR.....	ix
ŞEKİLLER.....	xi
GİRİŞ.....	1
I.BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE	4
I.1. Sosyal Temsil Kuramı	4
I.1.1. Sosyal Temsil Kuramı' na Giriş	4
I.1.2. Sosyal Temsil Kuramı' nın Altyapısı	6
I.1.3. Sosyal Temsillerin İşlevi	9
I.1.4. Sosyal Temsil Kuramı ve Bilim	10
I.1.5. Sosyal Temsillerin Araştırılması	11
I.1.6. Sosyal Temsil Kuramı Çerçevesinde Yapılan Araştırma Örnekleri... ..	12
I.2. Daimon	14
I.2.1. Daimon ve Normdan Bağımsız Olma	18
I.3. Yaratıcılık.....	19
I.3.1. Yaratıcılık Kavramı	19
I.3.2. Yenilik Kavramı	20
I.3.3. Üniversitelerin Yaratıcılığı	20
I.3.4. Üniversitelerin Yaratıcılığına Yönelik Eleştiriler.....	21
II. BÖLÜM: YÖNTEM.....	23

II.1. Birinci Çalışma	23
II.1.1. Amaç	23
II.1.2. Varsayım	24
II.1.3. Sınırlılıklar	24
II.1.4. Önem	24
II.1.5. Deneceler.....	24
II.1.6. Örneklem.....	25
II.1.7. Veri Toplama Araçları	25
II.1.8. İşlem.....	27
II.2. İkinci Çalışma	29
II.2.1. Amaç	30
II.2.2. Varsayım	30
II.2.3. Sınırlılıklar	30
II.2.4. Önem	30
II.2.5. Deneceler.....	31
II.2.6. Örneklem.....	31
II.2.7. Veri Toplama Araçları	31
II.2.8. İşlem.....	32
II.3. Üçüncü Çalışma	34
II.3.1. Amaç	34
II.3.2. Varsayım	35
II.3.3. Sınırlılıklar	35
II.3.4. Önem	35
II.3.5. Deneceler.....	35

II.3.6. Örneklem.....	36
II.3.7. Veri Toplama Araçları	37
II.3.8. İşlem.....	38
III. BÖLÜM: BULGULAR	39
III.1. Birinci Çalışma Bulguları	39
III.2. İkinci Çalışma Bulguları.....	40
III.3. Üçüncü Çalışma Bulguları.....	43
SONUÇ ve TARTIŞMA.....	64
KAYNAKÇA.....	76
EKLER	80

TABLolar

Tablo 1. Katılımcıların mesleklerini icra etme süreleri.....	37
Tablo 2. Serbest çağrışım sonuçlarına göre gruplarda üretilen toplam kelime sayıları ve üretilen kelime ortalamaları.....	40
Tablo 3. Norma bağlı ve normdan bağımsız grupların beyin fırtınası uygulama sonuçları.....	42
Tablo 4. Normdan bağımsız temsil puanlarının gruplara göre U-Testi sonuçları.....	44
Tablo 5. Tüm örnekleme norma bağlı ve normdan bağımsız temsil puanlarının Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları.....	44
Tablo 6. Akademisyen örnekleminde norma bağlı ve normdan bağımsız temsil puanlarının Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları	45
Tablo 7. Devlet memuru örnekleminde norma bağlı ve normdan bağımsız temsil puanlarının wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları	46
Tablo 8. Ankette Yer Alan Kelimelerin Betimsel Analizleri.....	47
Tablo 9. Tüm katılımcılar için nötr kelimeler dışta tutularak hazırlanan yaratıcılık kategorilerinin Ki Kare sonuçları.....	50
Tablo 10. Tüm katılımcıların nötr grup alt kategorileri de dahil olmak üzere yaratıcılık kategorilerinin Ki Kare sonuçları.....	51
Tablo 11. Akademisyen katılımcıların nötr kategoriler hariç olmak üzere yaratıcılık kategorilerinin Ki Kare sonuçları.....	52

Tablo 12. Akademisyen olan katılımcıların nötr grup alt kategorileri de dahil olmak üzere yaratıcılık kategorilerinin Ki Kare sonuçları.....	52
Tablo 13. Devlet memuru olan katılımcıların nötr kategoriler hariç olmak üzere yaratıcılık kategorilerinin Ki Kare sonuçları.....	53
Tablo 14. Devlet memuru olan katılımcıların nötr grup alt kategorileri de dahil olmak üzere yaratıcılık kategorilerinin Ki Kare sonuçları.....	54
Tablo 15. Bağımsız kategorisi için akademisyen ve devlet memuru örnekleminin karşılaştırılması-Ki Kare sonuçları.....	57
Tablo 16. Yeni kategorisi için akademisyen ve devlet memuru örnekleminin karşılaştırılması-Ki Kare sonuçları.....	58
Tablo 17. Hayal kategorisi için akademisyen ve devlet memuru örnekleminin karşılaştırılması-Ki Kare sonuçları.....	59

ŞEKİLLER

Şekil 1. Akademisyen katılımcılar için kategorilerin ve verilerin frekans değerlerine göre analizi.....	55
Şekil 2. Devlet memuru olan katılımcılar için kategorilerin ve verilerin frekans değerlerine göre analizi.....	56
Şekil 3. Akademisyen Katılımcıların nötr grupta kodlanan kelimeleri için çağrışım burcu.....	61
Şekil 4. Memur Katılımcıların nötr grupta kodlanan kelimeleri için çağrışım burcu.....	62

GİRİŞ

Sokrates’ den bu yana felsefenin ilgi alanına giren, zaman içerisinde sosyoloji çevresinin de üzerine sıklıkla eğildiği daimon kavramı psikoloji alanı içerisinde kendine henüz yer bulamamıştır. Daimonun tanımları içerisinde “yarı tanrısal bir güç” ifadesine sıklıkla rastlansa da psikoloji çerçevesinde işevuruk olarak tanımına rastlamak mümkün değildir. Türkiye’ nin önde gelen sosyologlarından Nalbantoğlu’ nundaimona ilgisiz kalan psikologlara ilişkin eleştirileri daimonunişevuruk olarak tanımlanamayacağına ve daimonun pozitif bilim araçları kullanılarak araştırılmayacağına olan inancını kapsamaktadır.

Daimonun felsefe ve sosyoloji camiasınca bir çeşit yaratıcı olarak tanımlanması psikolojide sıklıkla tartışılan ve üzerinde görüş birliğine varılamayan bir konuyu; “yaratıcılık” konusunu akla getirmektedir. Bu tespitin yanı sıra daimonun yine felsefe ve sosyoloji camiasındaki tartışmaları incelendiğinde “her şeye rağmen, meydan okuma, herkese rağmen, yıkıcılık...” gibi sözcük ve sözcük öbeklerine de sıklıkla rastlanmaktadır. Bu tespit de bizi sosyal psikolojinin en temel araştırma konusuna “norma uyum çalışmalarına” götürmektedir.

Sanatla uğraşan, akademisyen olarak üniversitelerde görev yapan, endüstri kuruluşlarının ya da üniversitelerin bünyelerinde bulunan araştırma geliştirme (AR-GE) çalışan bireylerin yaptıkları iş gereği yaratıcı olmaları beklenmektedir. Bu tez kapsamında, yaratıcı olduğu varsayılan tüm gruplar arasından akademisyenler katılımcı olarak seçilmiştir. Bu seçimin nedeni çalışmanın ilk adımında lisans öğrencileriyle yapılan norma uyum deneyinin ve yaratıcılığa dair norma uyum deneyinin etkisi söz konusudur. Bu tez kapsamında akademik yaratıcılığa daha çok atıf yapıldığından ve çalışmanın büyük çoğunluğu üniversite bağlamında gerçekleştirildiğinden alan çalışmasında da yaratıcı

varsayılan grup akademisyenler arasından seçilmiştir. Ayrıca bu seçimde ülkemizde daimona değinen sosyologların Türkiye’deki üniversitelerde görev yapan akademisyenlere yönlendirdiği eleştiriler mevcuttur. “Çağdaş düşünürlerimiz arasında bir Nietzsche’yi yaratabildiğimizi sanmıyorum” şeklinde ifade ettiği sanısı ile Mardin (Mardin, 2007) ve üniversitelerin daimonunu yitirdiğine inanan Nalbantoğlu’na (2007) göre üniversite bünyesinde yer alan akademisyenlerin memur-akademisyen ya da endüstriyel bir ürün olma durumları daimonun yaratıcılığını yok etmektedir. Bu önemli sosyologların eleştirilerinin aksine daimonlarını ortaya çıkararak yaratıcı olmaları beklenen akademisyenler ve büsbütün kurallara uymakla yükümlü olan memurlar arasında yaracılığı ifade etme biçimleri açısından bir farklılık olması beklenmektedir.

Moscovici tarafından 1961 yılında geliştirilen sosyal temsil kuramı, sosyal olarak yaşayan bilgiyle ilgilenmektedir. Çalışıldığı kültürü ve sosyal yaşamı yansıtan sosyal temsiller bize gündelik yaşama ilişkin çokça bilgi sağlamaktadır. Türkiye’de yaratıcılığın nasıl tanımlandığı ve gündelik yaşama yansıyan yaratıcılığın ne olduğu sorusu daimonun ne olduğunu incelerken bu araştırma boyunca bize amacımıza araç olacaktır.

Çalışmanın ana amacı daimonu yaratıcılık temsilleri ile açıklayabilmektir. Çalışmada daimon yaratıcılık ve normdan bağımsız olma boyutları ile değerlendirilmiştir. Daimon tanımına norma uyum sağlama ya da normdan bağımsız davranma koşullarının yanı sıra yaratıcılığın sosyal temsili üzerinden ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu işlem yapılırken, felsefe ve sosyolojinin ilgi alanına giren; ancak psikolojide daha önce hiç irdelenmemiş bir meseleye; yani daimona değinilecektir. Daimon, psikolojik olarak ele alınırken varsayımları Türkiye’de de kabul edilen; ancak deneyleri Türkiye’de tekrarlanmamış, Asch’ın normlara uyum deneyi tekrarlanacaktır. Norma bağlı ve normdan bağımsız

kişilerin yaratıcılık temsilleri tartışılacaktır. Çalışma, yaratıcılık ile daimon ve normdan bağımsızlık ilişkisini irdelemeyi, yaratıcılığı oluşturan öğeleri belirlemeyi amaçlamaktadır.

Psikoloji alanyazınında yer edinmemiş daimon kavramı psikolojik olarak incelenmesi bu çalışmanın en özgün katkısı olarak görülebilir. Araştırma sonunda edinilen bulgular, Mardin (1984) ve Nalbantoğlu (2007) tarafından daimona ilgisiz bulunan psikoloji çevresinin ilgisini çekebilir. Akademisyenlerin yaratıcılığına ilişkin sosyal temsillerin belirlenmesi, yaratıcılık sayesinde yeninin ortaya çıkarılabileceği ortamsal etkenleri, kişilik özelliklerini, değiştirilmesi gereken akademiye ait normları belirlemektedir. Yaratıcılığa ilişkin tüm bu etkenlerin belirlenmesi yeni koşul, norm ya da akademisyen seçimi için bilim dünyasına ipuçları kazandıracaktır. Yaratıcılığa ilişkin sosyal temsillerin belirlenmesinin yanında, Türkiye’ de ilk kez Asch’ in normlara uyum deneyi tekrarlanmıştır. Bu işlem yerel psikoloji alanyazınına yeni bulgular kazandırabileceği gibi evrensel psikoloji alanyazınına da katkılar sunabilir durumdadır. Türkiye’ de araştırmacılar tarafından nadir olarak ele alınan sosyal temsil, bu çalışmada irdelenerek Sosyal Temsil Kuramı’ na da katkı sunulmuştur.

Bu tez kapsamında üç adımdan oluşan çalışmalar dizgisi izlenecektir. İlk adımda norma uyum sağlayan ve normdan bağımsız davranan katılımcıları belirlemek amacıyla Asch’ in norma uyum deneyi tekrarlanmıştır. Ek olarak norma uyum deneyinde yer alan tüm katılımcılara ıraksak düşünen katılımcıları belirlemek amacıyla yaratıcılık üzerine serbest çağrışım yaptırılmıştır. Çalışmanın ikinci adımında ise norma uyum sağlayan beş kişi ve normdan bağımsız davranan beş kişi her grup kendi içinde olmak üzere yaratıcılık üzerine beyin fırtınası uygulamasına tabi tutulmuştur. Her grup yaratıcılığa dair kelimeler üretmiş ve bu kelimeler kayıt altına alınmıştır. Çalışmanın üçüncü adımında ise Ankara ilinden üç farklı üniversitede görev yapan (ODTÜ, Hacettepe,

Ankara) 24 akademisyen ve Mersin ilinde üç farklı kurumda görev yapan (eğitim, sağlık, diğer kamu kurumları) 24 devlet memuruna hem çalışmanın ikinci kısmında elde edilen kelimeler yaratıcılık üzerinden puanlatılmış hem de yaratıcılığa dair yeni kelimeler üretmeleri istenmiştir. Bu sayede araştırmanın problemi laboratuvar ortamından çıkarılıp alanda da test edilmiştir.

I. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu kısımda tez kapsamında yer alan çalışmaların kuramsal temelleri oluşturulmuştur. Birinci bölüm boyunca sosyal temsil kuramına, daimona ve yaratıcılığa ilişkin kuramsal bilgiler aktarılacaktır. Sosyal temsilin ne olduğu, işleyişi, kurama dair bilgiler, Türkiye’ de ve dünyada yapılan sosyal temsile ilişkin çalışmalar sosyal temsil kuramına ilişkin başlık altında aktarılacaktır. Ek olarak daimona ilişkin tanımlar ve görüşler daimon başlığı altında, yaratıcılığı içeren kuramsal tanımlar, bilgiler ve eleştirel bakış açıları yaratıcılık başlığı altında toplanacaktır.

I. 1. Sosyal Temsil Kuramı

Bu kısımda sosyal temsil kuramına ilişkin bilgilerin yanı sıra sosyal temsillerin ne olduğu, işlevleri ve sosyal temsillere ilişkin araştırmalar aktarılacaktır.

I. 1. 1. Sosyal Temsil Kuramı’ na Giriş

Sosyal temsil kuramı, 1961 yılında Moscovici’ nin oluşturduğu bir sağduyu kuramıdır ve sosyal psikoloji içerisinde önemli bir yere sahiptir. Psikolojik Sosyal Psikoloji; diğer bir deyişle Amerikan Sosyal Psikolojisi ile Sosyolojik Sosyal Psikoloji; Avrupa ekolünü simgeleyen sosyal psikoloji arasında ayrımlar vardır. Sosyal biliş, bilgi işleme süreçleri gibi konularla ilgilenen Psikolojik Sosyal Psikoloji daha bireyci, tarihe önem vermeyen, laboratuvar deneylerine dönük bir yaklaşım sergilemektedir. Diğer taraftan Sosyolojik Sosyal Psikoloji, sosyal olan, yaşayan bir sosyal psikolojiyi benimser ve

yöntem olarak geleneksel sosyal psikolojiden farklılaşmaktadır. Sosyolojik Sosyal Psikolojinin ilgi alanını sosyal kimlik, sosyal etkileşim, gruplar arası ilişkiler ve sosyal temsiller gibi konular oluşturmaktadır (Öner, 2002).

Sosyal psikolojinin tarihi gelişimi içerisinde çeşitli yönelimlerin olduğu göze çarpmaktadır. Bu yönelimleri ana akım sosyal psikoloji ya da Amerikan sosyal psikolojisi, sosyolojik sosyal psikoloji, Avrupa sosyal psikolojisi, sosyal inşacı sosyal psikoloji olarak adlandırmak mümkündür. Ana akım sosyal psikoloji sosyal psikolojik olguları bireysel süreçlerle (örneğin, biliş, bilgi işleme süreçleri, yüklemleme vb. gibi) açıklama eğilimindedir. Buna karşın sosyolojik sosyal psikoloji sosyal psikolojik olguları roller, kurallar, aile, toplumsallaşma gibi daha fazla toplumsal öğelerle açıklama eğilimindedir. Avrupa sosyal psikolojisi her iki yönelimin arasında bir yeri işgal eder. Avrupa sosyal psikologları bir yandan kimlik, etnisite, topluluk gibi gerçekten yaşayan, yapay olarak laboratuarda oluşturulmamış insan kümelerini odağa alırken; öte yandan grupları ve gruplar arası süreçleri bilişsel, motivasyonel süreçlerle de açıklamaktadır. Sosyal inşacı sosyal psikoloji yönelimi ise pozitivizme, nedenselliğe, psikolojinin bağımsız bir inceleme nesnesi olmasına tümenden karşı çıkmaktadır. İnşacı yönelim tüm insan ilişkilerinin dilde, iletişimde inşa edilen ve zamanla-mekanla sınırlı olan olgular olduğunu öne sürerek; psikolojinin ve sosyal psikolojinin dilden bağımsız bir varlığının olmadığını iddia etmektedir. Post modern felsefe ile bağlantılı bu yönelimin sosyal psikoloji içerisinde daha az taraftar bulduğu bilinmektedir. Moscovici'nin (1984) sosyal temsil kuramı temelde Avrupa sosyal psikolojisi içerisinde yer almaktadır. Kuram sosyal ve kültürel olanı, hepimizin yaşadığını açıklamaya yöneliktir. Ancak sosyal temsillerin inşa edilen ve yeniden inşa edilen niteliği, onun aynı zamanda inşacı karakteri barındırdığını

göstermektedir. Özetle Moscovici kültürel olanı, sağduyusal olanı, iletişimde, dilde inşa edilme olgusunun özellikleri ve psikolojideki bilişsel süreçlerle birlikte açıklamaya girişir.

Sosyal temsil kavramı, toplumların deneyimlerine dayanarak ortaya çıkan ortaklaşmış kuramları, görüşleri, bilgileri ifade etmektedir. Sosyal temsiller, gündelik tartışmalar ve iletişimler esnasında ortaya çıkan, çoğunluğun paylaştığı düşüncelerdir. Bu düşünceler dünyayı anlama ihtiyacını karşılamak amacıyla ortaya çıkmaktadırlar (Moscovici, 1984). Sosyal temsiller kişilerin deneyimlerine dayanarak geliştirdikleri teorilere, konuştukları şeylere ve oluşturdukları teorilerin davranışlarını nasıl etkilediğine yöneliktir. Oluşturulan teorilerin gerçeği yeniden yapılandırması, bu yolla davranışı etkilemesi sosyal temsillerin araştırılmasını gerektirmektedir (Öner, 2002).

I. 1. 2. Sosyal Temsil Kuramı' nın Altyapısı

Sosyal temsil kuramının oluşumunda Moscovici, psikoloji biliminin kurucusu kabul edilen Wundt' dan ve temsiller üzerine çalışmaları bulunan sosyolog Durkheim' den etkilenmiştir.

Wundt, kurucusu olduğu “deneysel” bilimin sınırlılıkları olduğunu düşünmektedir ve bu sınırlılıkları dile getirmektedir. Toplumun düşünsel olaylarının incelenmesi gerekliliğinin sosyal psikolojinin temeli olduğunu vurgulayan Wundt, deneysel laboratuvar ortamlarındaki “bireysel düşünce sistemleriyle” bunun gerçekleşemeyeceğini söylemektedir. Dil, din ve mitoloji gibi alanlar toplumun ortak düşünsel konularını yansıtmaktadır ve sosyal psikolojinin incelemesi gereken konular bunlardır (Moscovici, 1988). Geleneksel sosyal psikolojide, bireysel temsillerin incelenmesine verilen aşırı önem, sosyal psikolojiyi bir disiplin olarak, genel ve bireysel psikolojiden ayıramaz hale getirmektedir. Sosyal temsiller, anonim gerçekleri incelemesiyle sosyal psikolojinin bir alt disiplin olarak bireysel psikolojiden ayrılmasına

hizmet etmektedir (Öner, 2002). Böylece Wundt'un vurguladığı topluma ilişkin olanın bireysel özelliklerden ayrı incelenmesi gerektiği önerisi sosyal temsillerle ete kemiğe bürünmektedir.

Moscovici, sosyal temsillerin bilginin sosyal biçimleri olduğunu söylemektedir (Moscovici, 1984). Bilginin sosyal olduğuna ilişkin görüş Durkheim'in 1898' de ortaya attığı bir fikirdir. Durkheim'in temsil kavramı kolektif temsiller ve bireysel temsiller olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Buradaki önemli vurgu; bireysel temsiller ve kolektif temsillerin birbirinden farklı olduklarıdır. Kolektif temsiller bireylerin psikolojisiyle açıklanamayan sosyal gerçeklerdir; kişilere dayatılır, itiraz edilmeleri güçtür ve durağan (statik) sosyal olgulardır. Birey temsilleri ise farklı kişilerin kendilerine göreyaptığı açıklamalarıdır. Kolektif temsillerin varlıkları tek tek bireylere bağlı olmadığından, bireysel bilinç düzeyinde açıklanmaları imkansızdır(Howarth, 2006). Kolektif temsiller, sosyal temsiller, istikrarlı ve objektif nitelikte zihinsel üretimlerdir (Bilgin, 2003).

Moscovici' ye göre kolektif temsiller görelî olarak özellikleri birbirine benzeyen (türdeş/monolitik olan), daha az topluluğu, azınlığı içinde barındıran topluluklarda daha belirgindir. Bu tarz toplumlar, farklı, eşsiz bir bilgi üretimini ortaya koyma konusunda daha az fırsat sahibidirler. Farklı dinler, diller, düşünce biçimlerinin olduğu topluluklarda ise daha fazla tartışma, fikir alış-verişi, iletişimsel etkileşim vardır. Bu nedenle bilgi sistemleri daha az durağan (statik) olmaktadır. Günümüz toplumlarında heterojen yapı ve karmaşıklık belirgindir. Dolayısıyla herkes tarafından aynı şekilde temsil edilen, değişmeyen kolektif temsil olgusu daha fazla antropolojik incelemelere konu olan küçük topluluklara özgüdür. Buradan hareketle Moscovici (1988), kolektif temsil ile bireysel temsil ayrımını gereksiz bulmakta ve temsillerin tümüne birden sosyal temsiller demektedir. Sosyal temsiller dinamik doğaya sahip olan sosyal olgulardır. Moscovici,

sosyal temsillerin sosyal etkileşimlerle nasıl değiştirilip nasıl yaratıldığı üzerinde durur ve bunun için Durkheim'in "kolektif" kavramını "sosyal" ile değiştirir. Sosyal temsiller Durkheim'in kolektif temsiller kavramında olduğu gibi soyut açıklamalar ya da durgun, değişmeyen temsiller değildirler (Moscovici, 1988).

Moscovici' ye (1988) göre, biri sosyal dünya öteki bilimin dünyası (nesneleştirilmiş dünya) olmak üzere iki dünya vardır. Buna benzer bir ayrımı Sokrates de yapmaktadır. Sokrates' e göre, suretler dünyası ve idealar dünyası olmak üzere iki farklı dünya vardır. Suretler dünyası Moscovici' nin sosyal dünya kavramına denk gelirken, idealar dünyası da nesneleştirilmiş; yani bilimin dünyası kavramına denk gelmektedir (Gökberk, 1961). Bu iki dünya birbirlerinden farklı olmalarına rağmen kesiştikleri yerler vardır. Moscovici (1988), modern toplumlarda bilimsel bilgi ve sağduyu bilgisinin diyalektik bir ilişki içerisinde var olduğunu vurgulamaktadır. Bu kesişim zorunluluktan ya da bir aracı yardımıyla olmaktadır. Çocuk yetiştirme sırasında bilimsel bilgiye başvuran ebeveynler ya da medya aracılığıyla kitlelere ulaşan bilgi bu durumlara örnek teşkil etmektedir.

Sosyal temsil kavramı durağan bir bilişsel yapıya sahip değildir. Bu nedenle zihinsel temsillerle karıştırılmamalıdır. Sosyal temsiller, aktiftirler, kendiliğinden ortaya çıkarlar ve iletişimle sürekli biçimlenirler. Diğer taraftan zihinsel temsillerin ortaya çıkmaları için provoke edilmeleri gerekmektedir. Zihinsel temsillerle bilişsel şema kavramı arasında farklara rastlanmazken, sosyal temsillerin hayat içerisinde yeniden şekillenmesi, onun özgün farklılığını oluşturur (Moscovici, 1988). Sosyal temsiller bir dönemde, belirli bir zamanda üzerinde düşündüğümüz, kafa yordüğümüz, yeni anlamlar yüklediğimiz konuşma konuları, sosyal bilgi stokları olarak dinamik bilişsel öğelere sahiptirler. Geniş anlamda bizim bilişsel repertuarımız, bu repertuvara eklenen veya yeniden formüle edilen

bilişsel kavramlar, sosyal temsillerin kavramlar havuzunu oluştururlar. Sosyal temsillerin kültürel, iletişimsel doğası, olgunun kolektif yönüne işaret eder. Diğer bir ifade ile AIDS, tanrı parçacığı, füzyon, oidipal çatışma gibi sosyal temsiller bireylerden çok kitlelerin, sınıfların ortak üretimleridir. Bu temsilleri anlamlı kılan kavramlar, terimler bilişsel repertuvarımıza girer. Ancak bu noktadan sonra da anlamlar, terimler, açıklamalar aktif müzakere süreci ile inşa edilirler ve yeniden inşa edilirler. Tüm bu yönleri ile sosyal temsiller salt bilişsel, salt motivasyonel ya da salt kültürel olgular değildir. Sosyal temsiller bu özelliklerin tümünü kuşatırlar.

I. 1. 3. Sosyal Temsillerin İşlevi

Sosyal temsiller tanıdık olmayanı tanıdık hale getirme amacı taşımaktadırlar. Sosyal temsiller kuramı içerisinde tanıdık olmayanı tanıdık hale getirme süreci, demir atma ve nesneleştirme yöntemleriyle mümkündür (Jochelovitch, 2007).

Demir atma süreci, aşına olmadığımız sosyal olayları ya da maddi nesnelere uzaktan yakına transfer etme ve dışarıdan içeriye almayı içermektedir. Demir atma süreci beraberinde sınıflandırma ve adlandırma süreçlerini de getirmektedir. Nesnelere anlamlandırılması amacıyla tanımlanmaları, değerlendirilmeleri, yargılanmaları ve diğerlerine iletilmeleri gerekmektedir. Bu sayede nesnelere günlük konuşmada yer alır ve sosyal gerçeklerimizin parçası haline gelir (Moscovici, 1984).

Sınıflandırma süreci; genelleme ve özelleştirme olmak üzere iki şekilde meydana gelmektedir. Tanıdık olmayanı tanıdık hale getirirken tanımadığımız nesne ile zaten var olan fikirlerimiz arasındaki mesafeyi daraltmaktayız. Özelleştirme de ise sınıflandırılan nesne ile var olan fikir/kavramlar çerçevesi arasındaki mesafe korunmaktadır. Sınıflandırmanın tanıdık olmayanı tanıdık olana çevirme dışında nesneyi nitelendirme ve kişilerin nesneye ilişkin bir tavır geliştirebilmelerine olanak tanıma gibi

işlevleri de vardır (Moscovici, 1984). Nesnelerin adlandırılmaları, etiketleme görevi görüyormuş gibi algılansa da gerçekte etiketleme işleminden çok daha farklı bir işlev görmektedir. Adlandırma sürecinden sonra nesnelere, farklı dillerde karşılıklarını bulur. Nesneyi karşılayan anlamlar, nesneye ilişkin bilgi verir ve kişilerin nesneye ilişkin davranışlar geliştirmesine olanak sağlar (Jochelovitch, 2007).

Nesneleştirme süreci incelendiğinde, temelde onun soyut bir kavramın, bir olayın, bir işleyişin simgeler haline dönüştürülmesi olduğu görülmektedir. Nesneleştirilen bir kavram bir sembol halinde yenilenmektedir (Moscovici, 1984). Sosyal temsiller, kişilerin yaşadıkları deneyimlere dair diğerlerine bilgi vermelerini sağlamaktadır. Sosyal gerçekleri tanıdık hale getirmeyi ve tartışmayı mümkün kılmaktadırlar. Bireylere gerçeği yeniden yapılandırma ve yapılandırılmış olan gerçekliğe ilişkin davranışlarını yeniden düzenleme imkanı sağlamaktadırlar (Moscovici, 1988).

I. 1. 4. Sosyal Temsil Kuramı ve Bilim

Sosyal temsiller kuramı, kazandırdığı problemler ve ilgilendiği olayların çeşitliliği açısından sosyal psikolojide önemli bir yer tutmaktadır. Moscovici' ye göre (1988) insanların nasıl düşündükleri konusunda kullanışlı bir yöntem olarak kabul gören deneysel bilim, yüksek zihinsel ve sosyal süreçleri, dilbilimsel analizleri, insanların farklı düşüncelerine ilişkin bütün diğer yöntemleri de ele almalıdır. Buradan hareketle psikoloji biliminin salt laboratuvarında yapay konularla değil, yaşayan ve gerçekliği kurgulayan insanlarla da uğraşması beklenir. Sosyal bilim toplumla, kültürle ve yaşadığı çağla ilgili olguları açıkladığı sürece anlamlı bilgiler üretmektedir.

Gustav Jahoda (1988), sosyal psikolojinin sosyal temsiller üzerinden açıklanmasının bilimselliğe uygun düşmeyeceğini iddia etmektedir. Moscovici (1988), Gustav Jahoda'nın sosyal temsil kuramına yönelttiği eleştirilerine yanıt vermiş ve onun

bilimsel yaklaşımına ilişkin karşı eleştirilerde bulunmuştur. Bu eleştirel kısımda Moscovici, sosyal temsiller teorisinin sosyal psikoloji alanının en önemli noktalarına değindiğini iddia etmektedir. Bu nedenle de teorinin, alanda baltalayıcı karakter olarak tanındığını dile getirmektedir. Bu noktada Moscovici, Weber' den örnek vermiştir. Weber' in teorisi hem modern toplumun bir görünüşünü hem de toplumun temelinde yer alan etik ve politik mekanizmayı aydınlatma amacını içermektedir. Bu örnekten hareketle sosyal temsiller teorisi hem bugünün dünyasında iletişimin ve günlük düşüncenin bir görünüşünü hem de bu iletişim ve düşünüş karşılık gelen anonimlerin analizini içermektedir (Moscovici, 1988).

Sosyal temsiller amacı gereği tanıdık olmayanı tanıdık haline getirirken, işleyiş itibari ile bilimle ters düşmektedir. Bilim tanıdık olanı daha az tanıdık yapmaktadır. Örneğin; su tanıdık bir nesne iken kimya bilimi içerisinde 'H₂O' olarak adlandırılır (Moscovici, 1984). Bilim ve sosyal temsiller gerçekte iç içe geçmektedir. Bilim kazandırdığı bilgiler aracılığıyla sosyal alana iner, sağduyu bilgisi haline dönüşür ve bilim bu yolla sosyal temsillerin konusu olmaktadır (Öner, 2002).

I. 1. 5. Sosyal Temsillerin Araştırılması

Moscovici (1984), sosyal temsillerin araştırılması için dört temel ilkedden bahsetmektedir. Bunlar, 1) toplumda normal süreçte ortaya çıkan gündelik konuşmalardan veri toplanmalıdır; 2) sosyal temsiller gerçeğin yeniden yapılandırılmasının bir yolu olarak düşünülmelidir; 3) sosyal temsil örnekleri toplumdaki kriz, kargaşa, ani ve köklü değişiklikler olduğu zaman toplanmalıdır; 4) bilimle amatör olarak ilgilenen kişilerin dili kullanılmalıdır (Moscovici, 1984).

Sosyal temsiller kuramına göre, sosyal temsillerin araştırılmasındaki en önemli araç dildir. Sosyal temsil araştırmalarında yer alan katılımcıların özgün dillerini korumak

önemlidir (Wagner, 1999). Sosyal temsiller genelde bireylerle görüşmeler yapılarak ve görüş birliğine varılan fikirler toparlanarak araştırılmaktadır. Bu nedenle insanların birlikte meydana getirdikleri, edebiyat, sanat gibi işlerle ilgilenilmektedir (Moscovici, 1984). Buradan hareketle sosyal temsillerin araştırılması dilin analizini ve gözlem yöntemini mecburi kılmaktadır (Öner, 2002). Sosyal temsilleri anlamamanın yolu, onları doğal ortamlarında incelemektir.

Sosyal temsil araştırmacıları, anket, görüşme, deney, medyanın içerik analizi, kelime çağrışımının istatistiksel analizi, odak grup, anket ve etnografigibi farklı sosyal bilim alanlarındaki yöntemleri kullanmaktadır (Wagner, 1999). Sosyal temsiller incelenirken bireyleri tek tek incelemenin yanında gazete, sinema, televizyon programları, bilim, sanat da inceleme içerisine dahil edilmektedir. Sosyal temsil araştırmalarında psikoloji alanyazının yanında tarih, antropoloji, felsefe, sosyoloji alanyazınları da birlikte ele alınmaktadır.

I. 1. 6. Sosyal Temsil Kuramı Çerçevesinde Yapılan Araştırma Örnekleri

Bu bölümde sosyal temsil araştırmalarına ilişkin gözden geçirme sonuçları verilecektir. İlk önce dünyada kuramla ilgili yapılanlar kısaca özetlenecek daha sonra Türkiyede yapılmış çalışmalara ele alınacaktır. Sosyal Temsile ilişkin sağlık, trafik, terör, ayrımcılık, ulus kavramı gibi çok çeşitli alanlarda çalışmalar yapılmıştır.

Sosyal temsil kuramının sağlık ilgili alanda gerçekleştirilen çalışmalarında bu temsillerin var olan sosyal yapıyı korumaya, normları mümkün kılmaya yönelik olduğu açığa çıkmıştır. Akıl hastalığının sosyal temsili (Jodelet, 1991), akıl hastalığının veya diğer farklılıkların tehlikelerine karşı bireysel ve sosyal kimliğin korunmasına hizmet etmekte ve akıl hastasını dışlamaya neden olmaktadır. Sağlığın sosyal temsili (Gervais ve Jovchelovitch, 1998), bir topluluğun devamlılığına ve kültürel kimliğinin korunmasına

imkan sağlamakta ve toplumlarda çok kültürlülüğün devam etmesine hizmet etmektedir. AIDS' in sosyal temsilleri (Joffe, 2002), AIDS hastalığını tanıtarak HIV/AIDS tehlikesini azaltmayı amaçlamaktadır. Temsiller bu hastalığın bulaşmasına karşı insanları koruma amacına hizmet etmektedir. AIDS ve akıl hastalığının sosyal temsili marjinal olanların farklı ve potansiyel olarak tehlikeli olabildiğini göstermektedir. Bu çalışmalar diğerlerinin tehlikesine karşı kendi kimliklerimizi oluşturma ve savunmada temsillerin özel sosyal uygulamalara nasıl yayıldığını vurgulamaktadır.

Fransa' da yaşayan Romanlar üzerine yapılan bir sosyal temsil araştırmasının da tek uluslu toplumlarda çingeneler hakkında daha fazla negatif ayrımcılık yapıldığı; etnik azınlık olmanın böyle monolitik toplumlarda toplum hayatı için dezavantajlar getireceği sonucuna ulaşılmıştır. Fakat çok uluslu toplumlarda durum tam tersi olup, etnik köken avantaj olarak görülmektedir (Moscovici ve Perez, 1997). Sosyal temsil literatüründe en çok referans verilen çalışmalardan biri, Herzlich'in 1960'larda, Fransa' da sağlık ve hastalık temsilleri konusundaki çalışmasıdır (Herzlich, 1973). Araştırmaya göre, hastalık dışsal çevre tarafından üretilen bir şey olarak görülmekte; buna karşılık, birey sağlığın kaynağı olarak temsil edilmektedir. Hastalık, bireyin özsel bir parçası olarak görülmemekte, fakat ona bir şekilde dışsal olan bir şey olarak görülmektedir. Böylece, sağlık ve hastalık pasif birey ile aktif bir aktör (yaşam tarzı) arasındaki zıtlık ve mücadelenin sonucu olarak görülmektedir.

Türkiye'de sosyal temsille ilgili az sayıda çalışmanın olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin, Öner (1991) Türkiye'de kansere çözüm olarak Dr. Özel'in öne sürdüğü zakkum tedavisine yönelik temsil örneklerini toplamış ve doğal bitkilerin şifalı olduğuna dair ortak bir görüşün mevcut olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yasak ve Öner (1998), yasal trafik kurallarının değişip, toplum tarafından yorumlandığı ve "yeniden

yapılandırılan kurallar" haline dönüştüğünü gözlemlemişlerdir. Yeniden meydana getirilen "temsili" kurallara uymayanlara, adeta yasal kurallara uyulmuyormuş gibi tepki verildiği belirlenmiştir. Meltem Nartel (1998), deliliğin sosyal temsillerini incelemiştir. Depreme ilişkin yapılan bir çalışmada ise Türkiye’de bilimsel bilgi ve ilahi bilginin yan yana olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Cesur, 2002). Her iki bilginin depreme ilişkin açıklamalarda kullanıldığı çelişikmiş gibi görünen açıklamaların bir kategori altında yer alabildiği belirlenmiştir.

I. 2. Daimon

Daimon, eski Yunan geleneğinde “insanları yöneten ve geliştiren görünmez yüce varlıklar”, “vicdan”, “vicdanın sesi”, “düşünce formları” şekillerinde tanımlanmaktadır (Hançerlioğlu, 1975). Güçlü ve arkadaşları (2002), daimonun ilkçağ Yunan felsefesinde tinsel bir varlık olarak tanımlandığını ve bu varlığın insan yazgısını etkileme gücüne sahip olduğunu belirtmektedir. Tanıma göre daimon, doğaüstü güçlere sahip olan, Tanrı ve insan arasında bir yerde bulunan, kavranması imkansız bir varlığı simgelemektedir.

Yanlış savları ayıklamak, doğurtma ya da ebelik öğeleriyle birlikte daimonun yönlendirmesi ya da esinlendirmesi Sokratik yöntemin temel taşıdır oluşturmaktadır (Kierkegaard, 2005). Platon, “Sokrates’ in Savunması” adlı eserinde Sokrates’ in daimon açıklamasına yer vermiştir (Gökberk, 1961). Sokrates’ e göre başkalarının bilgisizliğini ortaya çıkarmak, kişilerin kendisini bilgili sanmasına neden olmaktadır. Oysaki bilgisinin kaynağı kendisi değil, Tanrıdır. Tanrı, Sokrates’ in sadece adını kullanmıştır. Burada Sokrates’in bahsettiği, kişiye, aktarması için bilgi veren kişi tanrısal bir varlıktır ve aslında bu varlık daimondur. Özetle ilk çağ düşünürlerine göre daimon, sıradan insanın itkilerinin

ve dürtülerinin dışında olan, bilginin özünü kavrayan, kendine has olmayı içeren farklı bir oluş veya biçimdir.

Şerif Mardin' e göre (1991) daimon, doğal bir eğilimdir ve insan karakterini bir dalga gibi kaplama potansiyeline sahiptir. Mardin, daimona örnek oluşturması amacıyla cinsiyetin kudreti, yaratıcının inadı, kızgınlığın yakıcılığı, iktidar hırsı gibi kaçınılmaz ve güçlü istemlere daimonun uzantıları demiştir. Daimon bir nesne değil, saklı bir güç ve en önemlisi de insan yaratıcılığının kaynağıdır (Mardin, 2000). Nalbantoğlu (2007) ise daimonun, birey ruhuna indirilemeyen; ancak bireye seçme şansı sunabilen bir kendini kaptırış olduğunu söylemektedir. Nalbantoğlu' nun bahsettiği bu kendini kaptırışa tüm engellere ve zorluklara rağmen akademik olarak bir konuya, bir ekole, kendini kaptırma örnek teşkil etmektedir.

Günümüzde uzmanlaşma ile kaçınılmaz olarak bireylerin olgulara bütünsel bakamama eğilimleri ortaya çıkmıştır. Yine pratik yarar, teknoloji, bilgiye çok yönlü bakışı sınırlandırmaktadır. Olguları bütün yönleri ile, potansiyelleri ile bütüncül değerlendirme, büyük ekolleri, köklü kuramları getirmiştir. Oysa günümüzde üniversitelerde, uzmanlaşma ve pratik işe yararlılık temelindeki bilgi kültürü değer kazanmaktadır (Nalbantoğlu, 2007). Nalbantoğlu, böyle bir formasyonla biçimlenen bilim insanlarının çevrelerine, nesnelere, farklı bilgi türlerine ilgisiz kalacaklarını, “ruh”tan yoksun kuru bilgileri üreteceklerini öne sürmektedir. Bilindiği gibi Weber “desenchantment” kavramı ile, modern insanın dini olandan, mistik düşünceden ve kutsaldan arındığını, insanın somut özellikleri ile tanınır hale geldiğini belirtmiştir. Rasyonelleşme, bürokratizasyon bireyi “sanları”, “kutsalları” “büyüsel” yanından sıyrarak onu somut becerileri ve yeterlilikleri ile tanımlar. Ancak Weber akademisyenleri bir istisna olarak görmektedir. Akademisyenler tüm olumsuzluklara rağmen “dünyanın anlamı”nı aramaya devam edecekler,

akademisyenliği sadece bir meslek olarak görmeyeceklerdir. Weber' in buradaki vurgusu yaşam boyu uğraşısı olarak “fikirlerle yaşamayı” seçen bu kişilerin daimona sahip olduklarıdır (Nalbantoğlu, 2007). Weber' e göre modern çağa uygun düşecek üniversite koşullarını yerine getirirken daimonunun etkisiyle yaratıcı olabilecek akademisyenler bulunabilir; ancak bunun için kişinin kendi daimonunu keşfetmesi gerekmektedir (Gerth ve Mills, 1946). O zaman bilim insanının kendi büyüsel, imajizasyonel, kurgusal dünyasında “düşünceleri peşinde” yaşaması daimona uygundur. Bu daimonun nerede yoğunlaşacağı, hangi alanda, ekolde, birimde enerjisini açığa çıkaracağı bireyin kendisini tanımasıyla, keşfetmesi ile olanaklı hale gelecektir. Tercih hakkı bireye aittir.

Bazı sosyologlar daimonu incelemiş ve daimonun yaratıcılıkla yakından ilişkili olduğunu vurgulamıştır. Mardin' e (1984) göre, daimonun “kötü” ile bir tutulduğu için maskelendiği topluluklarda sanat ve edebiyat yüzeysel kalacaktır. İslam ve Osmanlı eserlerini inceleyen Mardin, daimonun “şeytan” olarak tanımlandığına ve bu nedenle daimonun yaratıcı bir güç olarak ortaya çıkmadığına dikkat çekmektedir. Daimonun akademik dünyadaki yaratıcılığa yönelik etkilerine ya da yaratıcılığın ortaya çıkışındaki kaynak güç oluşuna dair görüşlere Sokrates, Platon, Herakleitos, Ksenokrates gibi düşünürlerin yanı sıra Türkiye' den de destek veren sosyologlar bulunmaktadır. Örneğin Nalbantoğlu (2007) “akademik çalışmayı, bilgi üretmeyi her ne pahasına olursa olsun yaşam boyu uğraş kılan, bu uğraş kişinin karakteri, huyu, meşrebi kılan her ne ise, daimondur.”(sayfa: 191) şeklinde tanımlamaktadır. Akademik yaratıcılık Nalbantoğlu' na göre akademinin koşullarına rağmen yaratmaya dönük bir ruh barındırmakla mümkündür.

Daimona ilişkin psikoloji alanyazınında işevuruk bir tanıma rastlanmamaktadır. Nitekim yaratıcılığın kaynağı olarak pek çok düşünür ve sosyolog tarafından vurgulanan daimon kavramı psikologların dikkatinden kaçmıştır. Psikoloji alanyazınında daimon

kavramına rastlanmaması Mardin' in dikkatini çekmiştir. Mardin (1984), Türk psikologlarının çoğunluğunun daimonu kabul etmediklerini; çünkü psikologların çoğunluğunun Mardin' in deyiimiyle kutu psikolojisine ve davranışçılığa (behaviorism) özel bir eğilim gösterdiklerini dile getirmektedir. Benzer şekilde Nalbantoğlu' da (2007) daimonun yeterince analitik bir tanımının bulunmadığını ve bu durumun psikologlar tarafından hoş karşılanmayacağını söylemektedir.

Günümüz akademik koşulları içerisinde ders işleme yöntemlerine baktığımızda kürsüden tek taraflı bilgi akışının olduğunu söylemek mümkündür. Nalbantoğlu (2007) bu durumun ortaya çıkışında daimonun sesine kulak vermeyen akademisyenlerin payının büyük olduğunu vurgulamaktadır. Steiner' den alıntılar yaptığı makalesinde bir dilden başka bir dile çevrilen metinlerin de içerisine yorum ve buna bağlı olarak da yaratıcılık girdiğini yazmaktadır. Sokrates ile Platon arasındaki sözlü iletişim ile ortaya çıkan yaratıcı düşünceden, günümüz akademik dünyasının yoksun olduğunu iddia etmektedir. Bilginin yorum kazanması ve yaratıcı düşünce haline gelebilmesi için üniversitelerde çalışan öğretim görevlerinin öğrencilerini yararlı birer eleştirmen olarak görmeleri gerektiğini ve derslerin tek taraflı kürsüden bilgi aktarmaktan farklı bir hale dönüşmesi gerektiğini dile getirmektedir. Bunun sağlanması ise Nalbantoğlu' na ve pek çok düşünüre göre daimonun sesine kulak vermekle mümkün olacaktır. Daimonu dile gelen bir akademisyen araştırmaktan, sorgulamaktan ve öğrenmekten kendini alamayacaktır. Bu özelliği akademisyeni seçkin bir yalnızlığa yöneltebilir (Nalbantoğlu, 2007).

Daimon tüm bu sosyolojik ve felsefi alanyazının yanında psikolojinin neresinde yer alabilir? Nasıl tanımlanabilir? Ve en önemlisi de daimon ne işe yarar? Psikologlar daimon ile neden ilgilenmelidirler? Daimonla ilgilenmek akademik yaratıcılığın ortaya çıkışındaki koşulları düzenleyebilir mi? Daimonla akademik yaratıcılık

arasında bir ilişki kurabilir miyiz? Normlara karşı gelmek dahi olsa daimonun sesine kulak veren akademisyenler olduğunu iddia eden sosyologlar haklı mıdır? Normdan bağımsız olan kişiler yaratıcılığı nasıl temsil ederler? Daimona ilişkin akla yüzlerce soru gelmektedir. Daimonun yaratıcılıkla olan ilişkisini araştırma, daimonu ortaya çıkarabilecek koşulları belirleme ve daimonu psikolojik olarak tanımlayabilme amacı bu tezin en önemli hedefidir.

I. 2. 1. Daimon ve Normdan Bağımsız Olma

Platon, Sokrates' in Savunması adlı eserinde Sokrates' in daimon kavramına ilişkin bilgiler iletmektedir (akt. Gören, 2006). Sokrates' e göre normlara bağlı kalarak yaratıcı olmak mümkün değildir. Sokrates, daimondan bahsederken anlam olarak “vicdan” a benzer içsel bir güçten bahsetmiştir. Bu daimonun normlardan bağımsız, kendi vicdaniyla hareket ettiğine değinen Sokrates, yeniliği sağlayan, yaratıcı bilgiyi ortaya çıkaran kişinin de normlardan bağımsız davranacağından söz etmektedir. Psikoloji bilimi içerisinde daimonu incelerken Sokrates'den başlayıp Nalbantoğlu' na uzanan bu genel kanıdan hareket edeceğiz.

Sosyal etkinin çeşitli biçimleri arasında norma bağlılık ve bağımsızlık olguları ele alınmaktadır. Bilindiği üzere norm oluşumu, konformite, itaat, sapma ve bağımsızlık gibi konular sosyal psikolojinin temel konularıdır. Normdan bağımsızlık Sokratesten bu yana daimonun önemli bir parçası olarak görülmektedir. Öyleyse daimonunu keşfetmiş bireylerin normdan bağımsızlaşan, kendi vicdanlarına göre davranan bireyler olması gerekir. Buradan hareketle Asch' in (1953) laboratuvarında çalışmasında ortaya çıkan gruptan ve normdan bağımsız hareket eden bireylere yöneleceğiz. Deneyinde görsel uyarınları kullanan Asch, apaçık görünen gerçeğe rağmen katılımcıların %35'inin görünüşteki çoğunluğa uyma davranışı sergilediklerini bulgulamıştır. Bireylerin %75'inin en az bir kez

grup etkisi altında kaldığı ve uyma gösterdiği ortaya çıkmıştır. Burada bizim için önemli olan kendini referans alan, normdan bağımsız davranan bireylerdir. Grup normundan bağımsız hareket eden kişilerin yaratıcılık temsilleri ve bu temsillerin ne kadarının akademisyenler tarafından paylaşıldığı ele alınarak daimonun bir yönüyle, normdan bağımsız olma yönüyle ortaya çıkıp çıkmayacağı incelenecektir. Diğer bir ifade ile Asch'in deneyinde norm dışı kalan, bağımsız davranan öğrenci grubunun yaratıcılık temsilleri ile daimona göre yaşaması daha olası olan akademisyenlerin yaratıcılık temsillerinin örtüşmesini öngörmekteyiz. Ayrıca normlara uyan kişilerin de yaratıcılık temsillerine bakılacaktır. Asch'in laboratuvar deneyinin yinelenmesi sonucu gruba uyan bireylerin de yaratıcılık temsilleri incelenecektir. Bu bireylerin yaratıcılık temsilleri ile devlet memurlarının yaratıcılık temsilleri arasında paralellik olacağı düşünülmektedir.

I. 3. Yaratıcılık

I. 3. 1. Yaratıcılık Kavramı

Yaratıcılık; sorunlara, bilginin eksik oluşuna, uyumsuzluğa duyarlı olma, sorunları tanımlama, çözüm arama, ileriye görebilme, eksikliklere yönelik denenceler oluşturabilme, oluşturulan denenceleri sınama ve çıkan sonuçları başkalarına iletebilme durumudur (Sungur, 1997). Bayazıt' a (1997) göre yaratıcılık, “her kişide var olduğu kabul edilen ve her kişiyi icat etmeye yönelten, maddi, zihni, duygusal vb. yenilikler ortaya koyan varsayımsal yatkınlık” olarak tanımlanmıştır. Yaratıcılık kavramı genel anlamda sanat için kullanılsa da, sorunlara getirilen çözüm, çözümün uygulanmasına yönelik yöntemler geliştirme olarak da tanımlamak mümkündür.

Bilgi üretimi tarafından yaratıcılık kavramı incelendiğinde, kavram, var olan bilgi kaynağı ve yöntem ağlarından faydalanarak halihazırda var olan bilgiye eklemelerde bulunmak, yoktan bir şeyler oluşturmak ve geleceğe yönelik planlamalar yapmak olarak açıklanmaktadır (Kaplan, 2003). Doğal dünyayı sorgulamaya ve tanımlamaya yönelik

problemleri ortaya çıkaran ve bilimdeki bilginin birikerek ilerlemesini sağlayan akademisyenlerin bu süreçteki en önemli özellikleri onların yaratıcı tahminler yapabiliyor olmalarıdır (Medawar, 1996).

I. 3. 2. Yenilik Kavramı

Türk Dil Kurumu' nun Güncel Türkçe Sözlüğü incelendiğinde, yenilik kavramının “yeni olma durumu; eskimiş, zararlı veya yetersiz olarak sayılan şeyleri yeni, yararlı ve yeterli olanlarıyla değiştirme” şeklinde tanımlandığı görülmektedir. Bu çalışma boyunca kullanılacak olan yenilik kavramı, daha çok akademik olarak yeniyi yaratma üzerine odaklanacaktır ve tam karşılamamakla birlikte İngilizce’deki “innovation” kavramına yakın düşmektedir.

Çeşitli alanyazınları incelendiğinde pek çok farklı tanımla yenilik kavramının incelendiği görülmektedir. “Ürünlerin, hizmetlerin ve pazarların yenilenmesi ve genişletilmesi; yeni üretim, tedarik ve dağıtım metotlarının uygulamaya konulması; yönetimde, örgütlenmede, çalışma şartlarında ve personel becerilerinde olumlu yönde bir değişimin gerçekleştirilmesi” şeklinde tanımlandığı gibi (AB Komisyonu, 1995) “insanların yeni fikirler üreterek bunları uygulamak için birlikte çalışmalarını gerektiren ve mutlaka teknolojik ve bilimsel olması gerekmeyen uygulamaya dönük sosyal bir kavram” (Man, 2001) şeklinde bir tanımlama da bulunmaktadır. Bu çalışmada yer alacak yenilik kavramı, yaratıcılıkla oldukça örtüşen bir kavram olup yeniyi ortaya çıkaran öge olarak yaratıcılığa dönük olacaktır.

I. 3. 3. Üniversitelerin Yaratıcılığı

Üniversitelerde eğitim öğretime yönelik yaratıcılıktan bahseden pek çok alanyazınına ulaşmak mümkündür. Piaget, yaratıcı olan kişiyi; keşifçi insan, denetleyici bir kafaya sahip olan ve kendilerine sunulan herşeyi olduğu gibi kabul etmeyen insan olarak tanımlamaktadır (Aktaran Sungur, 1992). Madewar (1996) üniversite ortamlarında öğretim

üyelerine yönelik yaratıcı ve yenilikçi olmayı şu şekilde aktarmaktadır; “iyi bir hoca açısından öğretme, nispeten önemsiz birşey olan 'olgulara ilişkin bilgileri nakletmek' yerine, düşünceyi ve okumayı yönlendirmeli ve de olgular üzerinde kafa yormayı (yaratıcılığın alt yapısını) teşvik etmelidir.”. Yavuz’ a (1989) göre, üniversitede eğitim düzeni öğretim görevlisi ve öğrenci arasındaki interaktif iletişimle ancak yaratıcı düzeye ulaşabilir. Benzer bir vurguya değinen Yürekli (1996), üniversitelerde öğretim görevlilerinin tek taraflı bilgi akışı yerine verdiği her derste aktardığı bilgiyi tekrar öğrenmesi gerektiğine değinmektedir. Yürekli, öğrencisini eleştirmen olarak kabul edebilen bir öğretim görevlisinin yaratıcılık konusunda yol kat ettiğini vurgulamaktadır.

Platon’ un kurduğu üniversite, Yunan toplumunu yakından takip etmiş ve yaratıcı bilim insanlarını ortaya çıkarmakta başarılı olmuştur. Platon’ un kurduğu gibi yaratıcılığı destekleyen üniversiteler oluşturmanın yolu, üniversitelerin bilginin kendi iç dinamiğiyle özgürce üretildiği yerler olmasını sağlamakta yatmaktadır (İnam, 1995). Üniversitelerin ideal olan amaçlarını tanımlayan Kaplan (2003), yaratıcılığı teşvik eden ve kurallarla bu teşviki koruyan bir üniversite anlayışından bahsetmektedir. Kaplan’ a göre üniversitelerin amacı; “bilimsel yaşamı toplumsal yaşam dinamikleriyle örtüşürerek, bilimsel yaklaşım ve çalışmaların etkinliğini yoğunlaştırmak, günlük yaşamın olgu ve sorunlarını bilimsel merceğe altına alarak toplumun entelektüel bilincini olumlu şekilde yönlendirme” olarak şekillendirilmelidir.

I. 3. 4. Üniversitelerin Yaratıcılığına Yönelik Eleştiriler

Rosowsky’ a (1996) göre; üniversite düzeyinde yaratıcılıktan bahsedebilmek için yeni düşüncelerin açığa çıkması gereklidir. Eğitim ortamında yaratıcı uğraşın önemi büyüktür. Yaratıcı bireylerin yetiştirilebilmesi için gerekli olan ortam ve kişilere yenilik için imkan tanıyan koşullar, kurallar günümüz üniversitelerinde yok denecek kadar az olabilir (Atalayer, 1996).

Nalbantoğlu' na (2007) göre günümüz üniversitelerinde kapitalist düzenle iç içe geçmiş bir teknobilim uygulaması vardır. Akademisyenleri çeşitli kuralları yerine getirmeye mecbur bırakan üniversitelerin mevcut sistemleri akademisyenleri doğru olduğu tartışmalı bu normlara bağlamaktadır. Günümüz üniversiteleri, projelerin satıldığı ticari merkezler haline gelmişlerdir. Buna bağlı olarak akademisyenler, yeniliğe açık yaratıcı projelerin yerine satılabilir projeler hazırlama yoluna gitmişlerdir. Akademik dünyada oluşan normlar, bu normlara uymayan akademisyenleri güç durumda bırakmıştır. Daimonun sesini dinlemek yerine normları uygulamayı seçen çok sayıda akademisyen mevcuttur. Üniversitelerde yeninin (innovation) ortaya çıkabilmesi, özgür ortamın sağlanmasına bağlıdır (Kaplan, 2003). Günümüzün çağdaş toplum üniversiteleri bahsedilen bu yaratıcılıktan uzak görünmektedir. İdeal olan üniversite anlayışından uzaklaşan günümüz üniversiteleri daimonunu kaybeden akademisyenlerle dolmuştur. Akademik merakın gerekliliği kişileri, kuru meraka zorlamış ve daimonu olmayan bu kişiler akademik hayatta yeniliğe dönük olmayan çalışmalar üretmeye başlamışlardır.

Tez kapsamında daimonu yaratıcılığın sosyal temsilleri ile açıklayabilmek amaçlanmıştır. Bu amaçla tez kapsamında üç adımda gerçekleştirilen çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan ilki laboratuvar ortamında Asch' in (1953) grubun norma uyum deneyini tekrarlamak olmuştur. İkinci çalışma olarak sunulan ikinci adımda ise ilk adımda belirlenen katılımcılarla beyin fırtınası uygulamasını gerçekleştirmektir. İkinci çalışma sonunda elde edilen kelime listeleri üçüncü adımda gerçekleştirilecek çalışmanın anket formunu oluşturmaktadır. Üçüncü çalışma yani üçüncü adım akademisyen ve devlet memuru olan katılımcılara bu anket formunun uygulanmasını ve ek olarak serbest çağrışım yöntemi ile yaratıcılık sosyal temsillerinin toplanmasını içermektedir.

II. BÖLÜM: YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemi anlatılacaktır. Araştırma üç adımda gerçekleştirilmiştir. Bu tez kapsamında yapılan araştırma adımları birinci adım birinci çalışma olarak, ikinci adım ikinci çalışma olarak ve üçüncü adım da üçüncü çalışma olarak aktarılmıştır. Birinci çalışma norma uyum deneyini, ikinci çalışma beyin fırtınası uygulamasını ve üçüncü çalışma da akademisyen ve devlet memuru olan katılımcılardan yaratıcılığın sosyal temsillerinin toplanması içermektedir. Bu bölümde her bir çalışmanın örnekleme ayrı başlıklar altında anlatılacaktır. Her üç çalışmanın içeriğinde kendi yöntemlerine dair amaç, varsayımlar, sınırlılıklar, veri toplamaya dair bilgiler aktarılacaktır.

II.1. Birinci Çalışma: Norma Uyum Deneyi

Birinci çalışma yani araştırmanın ilk adımı norma uyum deneyidir. İlk kez Asch tarafından 1953 yılında tasarlanan ve uygulanan norma uyum deneyinin orijinal hali birinci çalışma olarak bu tezin kapsamına dahil edilmiştir. Bu çalışmada tez kapsamında ilk olarak gerçekleştirilen norma uyum deneyinin ve serbest çağrışım uygulamasının amacı, varsayımları, sınırlılıkları, veri toplamaya dair bilgiler, verilerin analizleri ve deneyin bulguları aktarılacaktır.

II.1. 1. Amaç

Çalışmanın amacı; Asch' in (1953) norma uyum deneyini tekrarlayarak gönüllü olan katılımcılardan norma uyum sağlayanları ve normdan bağımsız davrananları ayırmaktır. Ek olarak yaratıcılık üzerine katılımcılara serbest çağrışım yaptırarak kimlerin çalışmanın ikinci kısmında yer alacağını belirlemek birinci çalışmanın amacıdır.

II.1. 2. Varasayımlar

Çalışmada yer alan anlaşmalı katılımcıların (sahte deneklerin) deney malzemesinde doğru olarak ilettikleri çizgi rakamları grup normu olarak kabul edilmiştir. Deney sırasında anlaşmalı katılımcılarla (sahte deneklerle) aynı yanıtı veren katılımcılar norma uyum grubunda, farklı yanıtları veren katılımcılar normdan bağımsız grupta kodlanmışlardır. Yaratıcılığa dair serbest çağrışımların toplandığı bölümde diğer katılımcılardan daha çok sayıda farklı kelime üreten katılımcılar daha yüksek düzeyde ıraksak düşünür kabul edilirken diğer katılımcılardan daha az sayıda kelime üretenler daha düşük düzeyde ıraksak düşünür kabul edilmektedir.

II.1. 3. Sınırlılıklar

Çalışmada normdan bağımsız davrananlar ve norma uyum sağlayanları belirlemek amacıyla gerçekleştirilen norma uyum deneyindeki norm durumu yapaydır. Buna bağlı olarak oluşturulan norm durumu bakımından çalışmanın dış geçerliği düşük olabilir.

II.1. 4. Önem

Asch' in norma uyum deneyi Türkiye' de ilk kez tekrarlanmıştır. Bu açıdan psikoloji alanyazınında katkı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra norma uyum deneyinin yapılması daimonun önemli özelliklerinden biri olan normdan bağımsız olan bireyleri belirleme konusunda güvenilirlik sağlayacak bir deneydir. Yaratıcılık üzerine toplanan serbest çağrışımlar bu çalışma içerisinde ikinci çalışmaya katkı sağlasa da özünde yaratıcılık üzerine ufak çaplı bir sosyal temsil çalışmasıdır.

II.1. 5. Denenceler

Norma uyum deneyi sonucunda norma uyum sağlayan ve normdan bağımsız davranan katılımcılar ayrışacaktır. Norma uyum sağlayan katılımcılar yaratıcılığa ilişkin

serbest çağrışım sırasında norma uyum sağlayan katılımcılardan ortalama daha fazla sayıda kelime üreteceklerdir.

II.1. 6. Örneklem

Asch' in (1953) “norma uyum deneyi” nin tekrarlanmasını kapsayan ilk bölüm için katılımcılara kolaylıkla bulunabileni örnekleme (convenience sampling) yöntemiyle ulaşılmıştır. Bu yöntemle Mersin Üniversitesi Mühendislik Fakültesi' ne kayıtlı 18 lisans öğrencisi gönüllü olarak çalışmanın birinci kısmına katılmıştır. Asch' in (1953) “norma uyum deneyi” sosyal psikolojinin köşe taşı deneylerinden biridir. Bu nedenle sosyal bilimler alanında eğitim gören öğrencilerin aksine mühendislik fakültesinde eğitim gören öğrencilerin bu deneye aşina olma olasılıkları düşüktür. Ayrıca psikoloji araştırmalarının yöntemine ilişkin lisans dersleri mühendislik fakültesinin müfredat kapsamında yer almamaktadır. Bu etkenler göz önünde bulundurularak mühendislik fakültesi öğrencisi olan 5'i kadın, 13' ü erkek olmak üzere toplam 18 katılımcı çalışmanın birinci kısmına dahil edilmiştir.

II.1. 7. Veri Toplama Araçları

Norma Uyum Deneyi (Asch, 1953): Sosyal norma uyum deneyi, Asch tarafından 1951 yılında kurgulanmış ve Kolombiya Üniversitesi' nde gönüllü katılımcı olan üniversite öğrencilerine uygulanmıştır. Deney sonucunda tüm katılımcıların %35' inin grup normuna uyum sağladığı bulgulanmıştır.

Norma uyum deneyine ilişkin ilk çalışmalarda bir anlaşmalı katılımcı ve bir katılımcı, takip eden çalışmalarda ise iki anlaşmalı katılımcı ve bir katılımcı uygulamaya dahil edilmiştir (Asch, 1951). Daha sonra gerçekleştirilen aynı norma uyum deneyinde üç anlaşmalı katılımcı ve bir katılımcı yer almıştır. Asch (1953), bir ve iki anlaşmalı katılımcının bulunduğu deneylere göre, üç anlaşmalı katılımcının bulunduğu deneyde

gruba uyum sağlama oranının anlamlı bir biçimde daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Asch' in ardından yapılan tekrar çalışmaları da üç anlaşmalı katılımcı ve bir katılımcının bulunduğu modellerde daha yüksek oranda gruba uyum davranışı sergilendiği bulgulanmıştır (Tanford ve Penrod,1984; Latane ve Wolf, 1981; Bond ve Smith,1996). Bu çalışmada da üç anlaşmalı katılımcı ve bir gerçek denek düzeneği kullanılacaktır.

Norma uyum deneyinde kullanılacak görsel malzeme, Asch' in uyguladığı iki çeşit görsel sunudan ilkidir. Bu görsel malzemedede, içerisinde uzunlukları 2.54 cm ile 22.86 cm arasında değişen dik çizgiler bulunmaktadır. Toplam 12 deneme içeren bu sunularda, ilk üç deneme anlaşmalı katılımcıların doğru yanıtladıkları, diğer dokuz deneme aynı yanlış cevabı verdikleri bir düzeni içermektedir (Asch, 1952). İki çeşit düzenek içeren norma uyum deneyinden ilkinin seçilmesinin nedeni, daha sonra yapılan araştırmalarda ve bu araştırmaları kapsayan meta-analiz çalışmalarında ilk çeşitlemenin daha anlamlı sonuçlar vermesidir (Asch, 1956; TanfordvePenrod, 1984; Moscovici, 1980;Bond ve Smith, 1996). Son olarak Asch' in (1953) klasikleşen bu deneyinin Türkiye' de tekrar edilmediği bilinmektedir. Bu çalışma bir anlamda bir teyit özelliğini de içermektedir.

Serbest Çağrışım: Kişinin belirli bir anda farkında olmadığı ancak bilinçli ve iradi davranışlarımızı da etkileyen, belirleyen ruhsal süreçlerin büyük bölümü bilinçli değildirler. Bu tür ruhsal olguları Freud ilk kez bilinçdışı sıfatını vererek tanımlamıştır (Freud' dan aktaran Kapkın, 1993). Serbest çağrışım, katılımcının aklına gelen her düşünceyi, herhangi bir sansür ya da bilinçli bir kontrol uygulamaksızın analizi yapan kişiye (araştırmacıya) anlatmayı kabullenmesi ve bunu yapmasıdır. Bu, bilinçdışının varlığını anlama ve kanıtlamanın da öncü adımı olmuştur. Aklına (zihnine) gelen her şeyi hiçbir sansür uygulamadan dışa aktarabilme; bunu yapanın, farkına varmadığı ama

düşünce dünyasının temel gerçeği üzerine dolaysız bilgiler elde edilmesini sağlayan bir yöntemdir (Bruno'dan aktaran Hisli, 1982).

II.1. 8. İşlem

Mersin Üniversitesi Mühendislik Fakültesi' nin panolarına görsel algı ve beyin fırtınasına dair sosyal psikolojik bir çalışma yapılacağı duyurusu asılarak gönüllü katılımcılara ulaşılmıştır.

Telefon yoluyla görüşülen katılımcılara, iki aşamadan oluşan bir çalışmaya katılacakları bilgisi verilmiştir. Katılımcıya ilk aşamada kendisi gibi gönüllü katılımcı olan üç kişi ile birlikte yaklaşık on beş dakika sürecek bir laboratuvar uygulamasına katılacağı söylenmiştir. Bu çalışmanın basit bir görsel algı çalışmasını içerdiği ve amacında görsel algıyı ölçmek olduğu katılımcıya bildirilmiştir. Katılımcıdan telefonda uygulamaya katılabileceği gün ve saati bildirmesi istenmiştir. Katılımcıya gönüllü katılımcıların bir listesi tutulduğu ve dört kişinin aynı gün benzer saatlerde müsait olması halinde kendisinin uygulamaya davet edileceği bilgisi verilmiştir. Katılımcıya telefon yoluyla tekrar ulaşılmıştır; uygulamanın olacağı tarih ve saat bilgisi verilmiştir.

Mersin Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Seminer Odası norma uyum deneyine uygun biçimde düzenlenmiştir. Görsel sununun bulunduğu masaya sırayla 1,2,3,4 rakamlarının yazıldığı işaretler konulmuştur. Telefonla görüşülen katılımcı deney odasının kapısına geldiğinde anlaşmalı katılımcı olarak bulunan iki kişi orada beklemektedir ve katılımcıya birbirlerini tanıdıklarına dair herhangi bir ipucu vermemektedirler. Deneyin inandırıcılığını artırmak amacıyla araştırmacı, katılımcılardan birinin deney odasını bulamadığını ve onu uygun bir yerden alması gerektiğini söyleyerek oradan uzaklaşır. Kısa süre sonra yanında üçüncü anlaşmalı katılımcıyla dönen araştırmacı tüm katılımcılara şu bilgilendirmeyi verir: “Hepiniz hoş geldiniz. Herkes panodaki duyuru

yoluyla bize ulaştı değil mi? Sınıfta yaptığımız duyurularla bize ulaşan var mı? Şimdi odaya giriyoruz ve 1,2,3,4 numaralı sandalyelerden istediğinize oturabilirsiniz.”

Deney odasına anlaşmalı katılımcılar önden girerler ve 1,2,3 numaralı ya da 2,3,4 numaralı sandalyelere otururlar. Katılımcı ya 1 numaralı ya da 4 numaralı sandalyeye oturmak zorunda bırakılır. Araştırmacı uygulamayı kamera yoluyla kaydetmek için tüm katılımcılardan izin ister. Ardından herkese tek tek hangi bölümde eğitim gördüklerini sorar. Bu kısımda tüm anlaşmalı katılımcılar birbirlerinden ve mühendislik fakültesinde olmayan bölümleri söylerler. Daha sonra araştırmacı görsel malzemeyi tanıtır ve örnek uygulama yaptırır. Araştırmacı görsel malzemenin sunumundan önce şu yönergeyi verir: “İlk olarak bu görsel malzemeyi hep birlikte çalışacağız. Ardından sizlerle önünüzde duran masa sıranıza göre/masa sıranızın tersi sıraya göre (katılımcının oturduğu yere göre değişiyor) bireysel görüşme yapacağım. Görsel malzememiz içerisinde gördüğünüz gibi iki kare bulunmaktadır. İlk karenin içerisinde bir A dik çizgisi ve ikinci karenin içinde 1, 2, 3 numaralı üç adet dik çizgi bulunmaktadır. Sizden istenen her bir sunumda A çizgisinin 1, 2, 3 numaralı çizgilerden hangisine eşit olduğunu sadece o rakamı söyleyerek ifade etmenizdir. Bunu yaparken önünüzde yazılı masa numarasına/önünüzde duran masa numaranızın tersine göre sırayla yanıtlamanızı istiyorum. İlk üç sunu örnek olacak. Bu sunularda takıldığınız yerler olursa sorularınızı sorabilirsiniz. Üçten sonraki sunularda sadece doğru olduğunu düşündüğünüz rakamı söylemenizi istiyorum. Üçten sonraki sunularda yorum yapmayın, soru sormayın. Sorunuz var mı? Hazırsanız başlayalım.”.

Yönergenin ardından ilk üç sunu gösterilir. Anlaşmalı katılımcılar bu üç sunuda eşit olan çizgiyi yani doğru rakamı söylerler. Katılımcının uygulamayı anladığı, herhangi bir sıkıntı yaşamayacağı anlaşılınca asıl uygulamaya geçilir. Asıl uygulamada anlaşmalı katılımcılar kendilerinden emin biçimde aynı yanlış cevabı verirler. A çizgisine

yakın olan çizginin rakamını söylerler. 12 sunu tamamlandığında görevin bittiği bilgisi katılımcılara verilir. Katılımcılara kendilerini nasıl hissettikleri, görev esnasında zorluk yaşayıp yaşamadıkları, görevin sıkıntı veren yanları sorulur. Başta konuşulan sıraya göre bireysel görüşme yapılacağı katılımcılara hatırlatılır ve anlaşmalı katılımcılar sıralarını beklemek üzere sözde başka bir bekleme odasına alınırlar.

Bireysel görüşme yapmak üzere deney odasında kalan katılımcıya şu yönerge verilir: “Yaratıcılık dendiğinde aklınıza gelen tüm kelimeleri söyleyiniz. Bunu yaparken kendinize ket vurmuyunuz. Yaratıcılık üzerine üretebildiğiniz kadar çok kelime üretiniz.”. Yönergenin verilmesinin ardından katılımcı kelime türetmeye başlamaktadır. Araştırmacı üretilen tüm kelimeleri kayıt altına alır. Katılımcının erken pes etmesi halinde araştırmacı katılımcıdan kendisini biraz daha düşünmeye sevk etmesini ister. On dakika bitiminde görüşme sonlandırılır.

Katılımcıya norma uyum deneyinin içeriği anlatılır. Önümüzdeki iki ay içerisinde deneyin içeriğinden kimseye bahsetmemesi istenir ve bunun haklı gerekçelendirmesi yapılır. Verilerinin kullanılması için izin istenir. İlk çalışmanın bitiminde katılımcının uygun olması halinde beyin fırtınası tekniğinin uygulanacağı ikinci kısma katılıp katılmayacağı bilgisi alınır ve not edilir.

II.2. İkinci Çalışma: Beyin Fırtınası Uygulaması

Araştırmanın bu kısmında birinci çalışma bulgularına göre belirlenen katılımcılar ile iki adet beyin fırtınası uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bu kısımda beyin fırtınası uygulamasına dair amaç, varsayımlar, sınırlılıklar, veri toplamaya dair bilgiler, veri analizleri ve uygulama bulguları aktarılacaktır.

II.2. 1. Amaç

Tez kapsamında gerçekleştirilen beyin fırtınasının amacı norma uyum sağlayan grubun ortaya çıkardığı kelimelerle normdan bağımsız davranan grubun ortaya çıkardığı kelimeleri belirlemektir. Ek olarak akademisyen ve devlet memuru olan katılımcılara sunulacak anket formunu oluşturmak da amaçlanmıştır. Ayrıca norma uyum sağlayan grup ile normdan bağımsız davranan grubun beyin fırtınası uygulaması esnasında farklılaşp farklılaşmayacaklarına da dikkat edilmiştir.

II.2. 2. Varsayımlar

Tez kapsamında gerçekleştirilen ikinci çalışmada normdan bağımsız davranan grupta yer alanların normdan bağımsız, norma uyum sağlayan grupta yer alan katılımcıların ise norma uyum sağlayan bireylerden oluştuğu varsayılmaktadır.

II.2. 3. Sınırlılıklar

İkinci çalışmada birbirinden farklı oldukları varsayılan grupların katılımcıları norma uyum deneyi ve serbest çağrışım bulguları ışığında belirlenmiştir. Katılımcıların laboratuvar dışında, kendi doğal ortamlarında gözleme mümkün olmamıştır. Ayrıca beyin fırtınası uygulamasında görev alan gözlemcinin varlığı katılımcılar üzerinde izlenme etkisi yaratmış olabilir,

II.2. 4. Önem

Tez kapsamında yer alan beyin fırtınası uygulaması grupta karar verme sürecinde etkili olan psikolojik mekanizmaları harekete geçirecektir. Ayrıca yaratıcılığı ortaya çıkarmaya dair özellikle endüstri psikolojisi alanında sıkça başvurulan yöntemlerden biri de beyin fırtınası uygulamasıdır. Buna bağlı olarak hem yaratıcılığı tetikleme açısından hem de grupta psikolojik süreçleri ortaya çıkarması bakımından beyin fırtınası uygulamasının tez kapsamına dahil edilmesi önemlidir.

II.2. 5. Denenceler

Beyin fırtınası uygulamasında yer alan normdan bağımsız grup, norma uyum sağlayan gruba göre daha uzun sürede uygulamayı bitirecektir. İkinci çalışmada yer alan normdan bağımsız grup ile norma uyum sağlayan grubun oluşturduğu kelimeler birbirinden farklı olacaktır. Normdan bağımsız grubun ortaya çıkardığı bireysel kelime sayısı, norma uyum sağlayan grubun ortaya çıkardığı bireysel kelime sayısından fazla olacaktır.

II.2. 6. Örneklem

Çalışmanın beyin fırtınası tekniği uygulanan ikinci kısmında amaçlı örnekleme (purposivesampling) yöntemi kullanılmıştır. Bu kısımda norma bağlı ve normdan bağımsız oldukları varsayılan iki grup yer almaktadır. Her bir grupta 5 katılımcı yer almaktadır. Çalışmanın ilk kısmına katılan bireylerden gruba uyum sağlayan 5 kişi norma bağlı olduğu varsayılan gruba dahil edilmiştir. Benzer şekilde çalışmanın birinci kısmında yer alan, verdiği tüm yanıtlarla gruptan bağımsız davranan ve yaratıcılığa ilişkin diğer katılımcılardan daha çok sayıda farklı kelime üreten 5 kişi de normdan bağımsız olduğu varsayılan gruba dahil edilmiştir.

II.2. 7. Veri Toplama Araçları

Beyin Fırtınası Tekniği (brainstorming): Beyin fırtınası, deney grubu içerisinde çok kesin bir araştırma tekniği olup amacı; gündelik yaşamda iyi tanımlanmamış problemlerin çözümünü kolaylaştırmaktır (Rouquette, 1973). Beyin fırtınasının içeriği ve işleyiş biçimi klasik toplantıların kısırlığından etkilenerek 1938 yılında Osborn (1956) tarafından oluşturulmuştur. Bir araya getirilen katılımcılar birlikte çalışmaya yönlendirilir. Beyin fırtınası, amacı problemin belli bir bilişsel ortamını oluşturmak olan dört kuralı vardır. Bu kurallar; a) diğer katılımcıları eleştirel değerlendirme kesinlikle yasaktır, b)

özgür düşünce desteklenir, c) nicelik grubun temel amaçlarından biridir, d) fikirler üzerine tartışılır, fikirler dönüştürülür ya da bütünleştirilir şeklinde sıralanmaktadır (Osborn, 1956).

Tartışma gruplarında karşılıklı bir yönlendirme süreci olmaktadır. Probleme dair üretilen fikirler bağlamında grubun fikir üretiminin bireyin fikir üretiminden daha fazla olduğuna dair bulgular alanyazınında mevcuttur (Show, 1932; Taylor, Berry, Block 1957).

II.2. 8. İşlem

Beyin fırtınası tekniğinin uygulanacağı grupta yer alacak katılımcıları belirlemek: Çalışmanın ikinci kısmında beyin fırtınası tekniğini uygulayacak olan toplam iki grup yer almaktadır. Bu gruplar norma bağlı davranan grup ve normdan bağımsız davranan grup şeklinde adlandırılmaktadır. Her bir grupta 5 kişi yer almaktadır. Bu katılımcılar çalışmanın ilk kısmındaki veriler doğrultusunda belirlenmiştir.

Norma uyum deneyinde gruptan tam bağımsız davranan ve serbest çağrışım çalışmasında diğer katılımcılardan daha fazla sayıda farklı kelime üreten 5 katılımcı, normdan bağımsız davrananlar grubunda yer almak üzere çalışmanın ikinci kısmına davet edilmiştir. Norma uyum deneyinde gruptan ortalamanın üzerinde (5 sunudan fazla) gruba uyum sağlayanlar, norma bağlı davrananlar grubunda yer almışlardır. Her bir gruba ayrı ayrı beyin fırtınası tekniği uygulanmıştır.

Beyin fırtınası tekniğinin uygulanması: Gruplarda yer alacak katılımcılar norma bağlı davrananlar ve normdan bağımsız davrananlar farklı tarihlerde olmak üzere Mersin Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Seminer Odasına davet edilmiştir. Oda, dikdörtgen bir masanın etrafına katılımcıların oturabileceği şekilde düzenlenmiştir. Gruptaki tüm katılımcıların birbiriyle tanışması sağlanmıştır. Grubun tartışmaya başlamadan önce ortama ve birbirlerine ısınmaları için çalışmanın ilk kısmına

dair düşünceleri, eleştirileri sorulmuştur. Herkesin çalışmanın ilk kısmına dair fikri alındıktan sonra yaratıcılık üzerine birbirleriyle tartışmaları istenmiştir. Bu görevin yönergesi normdan bağımsız davranan grup için şu şekilde verilmiştir: “Şimdi sizden yaratıcılığa dair fikirlerinizi birbirinizle paylaşmanızı ve ürettiğiniz fikirler üzerine tartışmanızı istiyoruz. Kesin bir cevap olmadığından her türlü fikri açıkça tartışabilirsiniz. Fikirler üzerinde görüş birliğine varmak zorunda değilsiniz. Sizden istenen bir fikri tartıştıktan sonra görüş birliğine varsanız da varmasanız da o fikri bir ya da birden fazla kelimeye dönüştürmenizdir. Fikri kelime ya da kelimelere dönüştürdükten sonra araştırmacıya iletiniz ve o kelime ya da kelimeleri araştırmacının yazı tahtasına yazmasını sağlayınız. Sorularınız varsa lütfen sorunuz. Hazırsanız başlayınız.”. Norma bağlı davranan grup için yönerge şu şekilde verilmiştir: “Şimdi sizden yaratıcılığa dair fikirlerinizi birbirinizle paylaşmanızı ve ürettiğiniz fikirler üzerine tartışmanızı istiyoruz. Kesin bir cevap olmadığından her türlü fikri açıkça tartışabilirsiniz. Sizden istenen bir fikri tartıştıktan sonra görüş birliğine vardığınız fikirleri hep birlikte bir ya da daha fazla kelimeye dönüştürmenizdir. Fikri kelime ya da kelimelere dönüştürdükten sonra araştırmacıya iletiniz ve o kelime ya da kelimeleri araştırmacının yazı tahtasına yazmasını sağlayınız. Sorularınız varsa lütfen sorunuz. Hazırsanız başlayınız.”. Grupların birlikte ürettikleri kelimeler yazı tahtasına işlendikten sonra katılımcıların her birinden tahtada yer almayan; ama eklemek istedikleri kelimeleri söylemeleri istenmiştir. Her iki grupta bulunan her bir katılımcı bireysel olarak tahtaya eklenmesi için bir adet kelime söylemişlerdir.

Normdan bağımsız davranan grup 2 saat 15 dakikada görevi tamamlamışlardır ve toplam 14 kelime üretmişlerdir. Norma bağlı davranan grup 15 dakika 40 saniyede görevi tamamlamışlar ve toplam 12 kelime üretmişlerdir.

II.3. Üçüncü Çalışma: Yaratıcılığın Sosyal Temsili

Üçüncü çalışmada Ankara ilinde bulunan üniversitelerde (O.D.T.Ü, Hacettepe Üniversitesi, Ankara Üniversitesi) görev yapan akademisyen katılımcılar ile Mersin ilindeki kamu kurumlarında (Kale Yolu 1 Nolu ASM, Barbaros İlköğretim Okulu, sağlık ve eğitim dışında kalan diğer kamu kurumları) görev yapan devlet memurlarına çalışmanın ikinci kısmında bulunan kelimelerle oluşturulmuş anket formunun sunulmasının yanı sıra yaratıcılık üzerine sosyal temsillerini toplanmıştır. Bu kısımda üçüncü çalışmanın amacı, varsayımları, sınırlılıkları, veri toplamaya dair bilgileri, veri analizleri ve bulguları aktarılacaktır.

II.3. 1. Amaç

Bu kısımda akademisyen ve devlet memuru olan katılımcılardan yaratıcılığın sosyal temsillerini toplamak amaçlanmıştır. Üçüncü çalışmanın yapılmasındaki amaç; daha önce yapılan iki çalışmanın alan kısmını tamamlamak ve yapılan diğer iki çalışmanın tekrar sınanmasını sağlamaktır. Toplanan temsiller üzerinden daimona ilişkin yorumlar elde etmek de bu amaç içerisine dahildir. Ayrıca ikinci çalışmadan elde edilen kelimeler aracılığıyla akademisyen ve devlet memuru olan katılımcıları normdan bağımsızlık ve norma uyum ölçüsünde değerlendirmek de üçüncü çalışmanın amaçları içerisine dahil edilebilir.

II.3. 2. Varsayım

Üçüncü çalışmada katılımcı olarak yer alan akademisyenlerin normdan bağımsız bireylerden oluştuğu varsayılmıştır. Paralel olarak üçüncü çalışmada yer alan devlet memurlarının da norma uyum sağlayan bireylerden oluşacağı varsayımı mevcuttur.

II.3. 3. Sınırlılıklar

Tez kapsamında yer alan üçüncü çalışmaya 24 akademisyen ve 24 devlet memuru dahil edilmiştir. Sosyal temsil çalışmasının doğasına elverişli olması açısından çalışmanın örneğinin sınırlı sayıda seçilmesi ikinci çalışma sonucunda elde edilen anket formunun analiz sonuçlarını da nanparametrik bir hale getirmiştir. Ayrıca akademisyen ve devlet memuru olan katılımcılara norma uyum deneyi ve beyin fırtınası uygulamasının yaptırılmaması katılımcı olan tüm akademisyenleri normdan bağımsız, katılımcı olan tüm devlet memurlarını da norma bağlı şeklinde varsaymamıza neden olmuştur.

II.3. 4. Önem

Bu çalışmanın önemi; yaratıcılığa dair sosyal temsillerin toplandığı ilk çalışma olmasının yanı sıra akademisyenlerin ve devlet memurlarının da yaratıcılığa dair söylemlerinin toplanmış olmasıdır. Ayrıca katılımcıların yaratıcılığa dair fikirlerini kelime ya da kelime öbekleri halinde ifade etmeye zorlanmaları formu doldurma sürecinde de katılımcıyı yaratım yapmaya teşvik etmiştir. Türkiye’ de daimona ilişkin sunulan makalelerde de sıkça akademisyenliğin bir çeşit devlet memurluğuna dönüştüğü eleştirisi bir anlamda test edilmiştir.

II.3. 5. Denenceler

Akademisyen olan katılımcılar devlet memuru olan katılımcılardan anket formunda yer alan normdan bağımsız puan türünde anlamlı olarak daha yüksek puan elde edeceklerdir.

Devlet memuru olan katılımcılar akademisyen katılımcılardan anket formunda yer alan norma bağlı puan türünden anlamlı olarak daha yüksek puan elde edeceklerdir.

Akademisyen olan katılımcılar ile devlet memuru olan katılımcılar anket formundan elde edilen toplam puan açısından farklılaşmayacaktır.

Akademisyen olan katılımcılar anket formunda bulunan normdan bağımsız puan türünden norma bağlı puan türüne göre anlamlı olarak daha yüksek puanlar elde edeceklerdir.

Devlet memuru olan katılımcılar anket formunda bulunan norma bağlı puan türünden normdan bağımsız puan türüne göre anlamlı olarak daha yüksek puanlar elde edeceklerdir.

Nitel analiz kısmında akademisyen katılımcılar devlet memuru olan katılımcılardan bağımsız kategorisinde anlamlı olarak daha fazla kelime üreteceklerdir.

Nitel analiz kısmında devlet memuru olan katılımcılar akademisyen olan katılımcılardan uyum kategorisine giren daha fazla sayıda kelime üreteceklerdir.

Nitel analiz kısmında akademisyen olan katılımcılar devlet memuru olan katılımcılardan yeni kategorisine girecek anlamlı olarak daha fazla sayıda kelime üreteceklerdir.

Nitel analiz kısmında zeka kategorisine girecek kelime sayıları bakımından akademisyen katılımcılar ve devlet memuru olan katılımcılar farklılaşmayacaktır.

Nitel analiz kısmında akademisyen katılımcılar devlet memuru olan katılımcılardan daha fazla sayıda kitabi bilgi üreteceklerdir.

II.3. 6. Örneklem

Bu kısımda tabakalı örnekleme (stratifiedsample) yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın üçüncü kısmına mesleği “akademisyen” olan 24 katılımcı ve mesleği “devlet memuru” olan 24 katılımcı dahil edilmiştir. “Akademisyen” olan katılımcıların 12’ si Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi’ nde, 8’ i Hacettepe Üniversitesi Mühendislik Fakültesi’nde ve 4’ ü de Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi’ nde görev yapmaktadırlar. “Devlet memuru” olan katılımcıların 8’i öğretmen, 8’i hemşire ve 8’i de

diğer memurluk tiplerinde görev yapmaktadırlar. Tablo 1’ de katılımcıların mesleklerini icra etme sürelerine ilişkin bilgi verilmiştir.

Tablo. 1. Katılımcıların mesleklerini icra etme süreleri

Mesleği icra etme süresi	en az	en çok	ortalama	S
Akademisyen	1	35	10,17	8,45
Devlet memuru	1	38	18,12	10,67
Toplam	1	38	14,14	10,33

II.3. 7. Veri Toplama Araçları

Demografik bilgi formu: Katılımcının mesleği, mesleği icra etme süresini, hangi kuruma bağlı çalıştığını ve bu kurumda çalışma süresini belirlemeye yönelik bilgileri içeren soru formudur. Araştırmanın amacına uygun biçimde katılımcıdan bu dört sorunun dışında bilgi istenmemiştir.

Serbest çağrışım: Akademisyenlere ve devlet memurlarına uygulanan anketin ilk kısmında serbest çağrışım yöntemi uygulanmıştır. Bu kısım, katılımcının yaratıcılığa dair aklına gelen ilk beş kelimenin yazılmasını içermektedir.

Akademisyenlere ve devlet memurlarına uygulanan anket formu: Beyin fırtınası tekniği uygulanan iki grubun ürettikleri, yaratıcılığa dair toplam 26 kelime seçkisiz biçimde karıştırılmış ve anket içerisine yerleştirilmiştir. Kelimelerin yaratıcılığı ne derece ölçtüğüne dair bir yönerge verilmiştir. Bu kelimeler alt alta sıralanmış 1 (hiç temsil etmiyor) ve 5 (oldukça temsil ediyor) şeklinde ve yanlarına 5’ likert tipi ölçek modelinde derecelendirme sistemi konulmuştur.

Araştırmanın ikinci kısmında bulunan kelimelerin 14'ü normdan bağımsız grubun, 12' si norma bağlı grubun çalışmanın ikinci kısmında ürettikleri kelimelerdir. Normdan bağımsız grubun ürettiği maddeler 1-2-4-8-11-13-15-17-20-21-22-23-24-26 şeklinde sıralanarak buradan elde edilen toplam puana normdan bağımsız temsil puanı denmiştir. Norma bağlı grubun ürettiği maddeler 3-5-6-7-9-10-12-14-16-18-19-25 şeklinde sıralanmaktadır ve bu puan türü de norma bağlı temsil puanı adını almaktadır. 25 kelimedenden oluşan anketten alınan toplam puan toplam temsiller puanı olarak etiketlenmiştir.

Sosyal temsil kuramının içeriği gereği, anket, geçerlik-güvenirlik çalışması yapılarak ölçek haline getirilmemiştir.

II.3. 8. İşlem

Akademisyenler ve devlet memurları için hazırlanan anket formu 24 akademisyen ve 24 devlet memuruna araştırmacı tarafından uygulanmıştır.

III.BÖLÜM: BULGULAR

III.1. Birinci Çalışma Bulguları

Bu çalışmanın genel amacı daimonu psikoloji bilimi çerçevesinde tanımlayabilmektir. Bu bağlamda daimonun önemli göstergelerinden biri olan normdan bağımsız davranan bireyler incelenmiştir. Bu çalışmada normdan bağımsız davranan bireyler Asch' in klasikleşen norma uyum deneyi çerçevesinde belirlenmiştir.

Çalışmaya 18 katılımcı dahil edilmiştir. Gönüllü katılımcıların 5' i kadın 13' ü erkektir. Norma uyum deneyinin giriş aşamasında bulunan, anlaşmalı katılımcıların doğru cevabı verdikleri kontrol bölümünde tüm katılımcılar doğru cevabı vermişlerdir. Katılımcılardan 11 kişi normdan tam bağımsız davranırken, 5'i gruba tam uyum sağlamışlardır. İki kişi ise biri 3 ve diğeri 6 numaralı sunularda gruba uyum sağlamışlar, geri kalan sunularda gruptan bağımsız davranmışlardır. Tüm katılımcıların verileri incelendiğinde katılımcıların %27.78' i gruba uyum sağlamaktadır. Ayrıca tüm katılımcıların %61.11'i gruptan bağımsız davranırken, %11.11' i hem gruptan bağımsız davranmış hem de gruba uyum sağlamışlardır. Kadın katılımcıların %60'ı gruba uyum sağlarken erkek katılımcıların %15.38' i gruba uyum sağlamaktadırlar. Ayrıca kadınlar

% 40 oranında, erkekler % 69.23 oranında gruptan bağımsız davranmaktadırlar. Ek olarak erkeklerin % 15.38' i hem gruba uyum sağlamakta hem de gruptan bağımsız davranma eğilimi göstermektedirler; kadınlarda ise böyle bir duruma rastlanmamaktadır.

Yaratıcılık üzerine serbest çağrışım yapılan bölümde tüm katılımcılar toplam 587 farklı kelime üretmişlerdir. Bu kelimelere "otoket, Eistein, kara, para, futbol, zaman makinesi, tanrı, utangaçlık, algı, derinlik, APA, karmaşıklık, aminoasit..." örnekleri verilebilir. Tüm katılımcıların ürettikleri kelimelerin ortalaması 32.61' dir. Katılımcılar

norma uyum sağlama durumlarına göre incelendiğinde norma uyum sağlamayan katılımcıların ürettiği kelime ortalaması (N(11): 385, X: 35) norma uyum sağlayan katılımcıların ürettiği kelime ortalamasından (N(5): 124, X: 24.8) daha yüksektir. Ayrıca hem norma uyum sağlayan hem de uyum sağlamayan katılımcıların ürettikleri kelime ortalaması (N(2): 78, X: 39) sadece norma uyum sağlayan ve sadece norma uyum sağlamayan grupların her ikisinin de ürettikleri kelime ortalamalarından yüksektir. Serbest çağrışım çalışmasında ortaya çıkarılan kelime sayılarının frekans değerleri Tablo 2’ de aktarılmaktadır.

Tablo 2. Serbest çağrışım sonuçlarına göre gruplarda üretilen toplam kelime sayıları ve üretilen kelime ortalamaları

Grup	n	N	X
Norma uyum sağlayan	5	124	24.8
Normdan bağımsız davranan	11	385	35
Hem norma uyum sağlayan hem normdan bağımsız davranan	2	78	39
Toplam	18	587	32.61

n: gruptaki kişi sayısı

N: üretilen kelime sayısı

X: üretilen kelime ortalaması

III.2. İkinci Çalışma Bulguları

İkinci çalışma akademisyenlere ve devlet memurlarına uygulanmak üzere oluşturulacak anket formunda yer alacak sosyal temsilleri belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu bağlamda ilk bölümde yapılan çalışmanın verileri incelenerek çalışmanın ikinci kısmına davet edilen bireylere beyin fırtınası tekniği uygulanmıştır.

Norma bağlı davranan bireylerin oluşturduğu grubun beyin fırtınası çalışması 16 dakika sürmüştür ve tamamı kayıt altına alınmıştır. Normdan bağımsız davrananlardan

oluşan grubun beyin fırtınası çalışması ise 110 dakika sürmüş ve bunun 60 dakikası kayıt altına alınmıştır.

Normdan bağımsız davranan grubun katılımcıları 8 ortak kelime, 6 ortak olmayan bireysel kelime ortaya çıkarmışlardır. Norma bağlı davranan grubun katılımcıları 9 ortak kelime ve 3 bireysel kelime olmak üzere toplam 12 kelime üretmişlerdir. Bu bulgu incelendiğinde norma bağlı davranan katılımcıların oluşturduğu grubun gruptan bağımsız kelime üretme oranının %25 iken, gruptan bağımsız davranan katılımcıların oluşturduğu grubun gruptan bağımsız ürettiği kelime oranının % 42.86 olduğu sonucuna varılmıştır. Üçüncü çalışmanın anket sorularını oluşturacak olan grupların ayrı ayrı ortaya çıkardıkları yaratıcılık sosyal temsilleri Tablo 3' de sunulmuştur.

Araştırmanın ikinci kısmına gözlemci olarak katılan Uzman Sosyal Psikolog Pınar Elmas' in norma bağlı davrananlardan oluşan grubun beyin fırtınası uygulamasına dair raporu şu şekildedir:

“Norma bağlı olduğu daha önceki çalışmalarda tespit edilen katılımcılar beyin fırtınası çalışmasına katılmak üzere deney/uygulama odasına geldiler. Uygulama başlayana kadar geçen sürede nispeten sessiz ve güler yüzlü idiler. Uygulamada katılımcılardan istenen ‘yaratıcılık’ kavramına ilişkin tartışmaları, gerekirse birbirlerini ikna etmeye çalışarak belirli kelimeler üzerinde anlaşmaya varmalarıydı. Anlaşmaya vardıkları kelimeleri uygulamacı tahtaya yazmaktaydı. Norma bağlı olan grubun katılımcıları hiçbir çaba ya da direnç göstermeden birbirlerine uyum sağladılar. Birinin söylediği kelimeyi diğerleri kimi zaman ‘evet’ diyerek kimi zaman başını sallayarak onayladı. Tartışmadılar. Sadece uyum gösterdiler ve çok kısa bir sürede (16 dk) uygulamayı sonlandırdılar.”

Tablo 3. Norma bağı ve normdan bağımsız grupların beyin fırtınası uygulama sonuçları

Grup	ortak	bireysel
Norma Bağı	tasarlayıp keşfetmek	aşk
	ölümsüzleştirmek	hayal gücü
	günlük hayatı kolaylaştırmak	düşünmek
	yenilik	
	farklılık	
	evren	
	doğa	
	oluşum	
Normdan Bağımsız	özgürlük	
	Var olamayanı var etmek	bakış açısı
	Var olanı keşfetmek	sıradan olmama
	Donanım	araştırma isteği
	Cesaret	yaratıcılığa özgü yetenek
	Tesadüf	merak
	Kalıcı olma çabası	para kazanmak
	Hayal dünyasının genişliği	
İhtiyaç		

grup: beyin fırtınası uygulamasına katılan gruplar

ortak: grubun ortak ürettiği kelimeler

bireysel: grup üyelerinin birbirlerinden bağımsız olarak çalışmaya ekledikleri kelimeler

Araştırmada gözlemci olarak yer alan Elmas normdan bağımsız davrananlardan oluşan grubun beyin fırtınası uygulamasının içeriğine yönelik tuttuğu bir diğer rapor şudur:

“Normdan bağımsız olduğu daha önceki çalışmalarda tespit edilen katılımcılar beyin fırtınası çalışmasına katılmak üzere deney/uygulama odasına geldiklerinde birbirleriyle, uygulamacı ile ya da gözlemci ile tanışmaya, sohbet etmeye oldukça heveslilerdi. Uygulamada katılımcılardan istenen ‘yaratıcılık’ kavramına ilişkin tartışmaları, gerekirse birbirlerini ikna etmeye çalışarak belirli kelimeler üzerinde anlaşmaya varmalarıydı. Öncelikle her bir katılımcı ‘yaratıcılık’ kavramına ilişkin uzun

uzun kendi görüşlerini bildirdi. Ardından belirli kelimeler üzerinde anlaşmaları istendiğinde ikna edici uzun açıklamalar devam etti. Ancak birbirlerini ikna edebildiklerini, birinin diğerine uyum sağladığını gözlemek pek olası değildi. Uygulama oldukça uzun (110 dakika) bir sürede sonlandırıldı.”

III.3. Üçüncü Çalışma Bulguları

Akademisyen katılımcılar ve devlet memuru katılımcıların her biri için ayrı ayrı norma bağlı temsiller puanı, normdan bağımsız temsiller puanı ve toplam temsiller puanı SPSS 15 kullanılarak hesaplanmıştır. Katılımcı sayısı ve betimsel istatistikler dikkate alınarak verilere parametrik olmayan ölçümler için uygun olan analiz teknikleri uygulanmıştır.

Akademisyen katılımcılar ile devlet memuru olan katılımcıların anketlerden aldıkları ortalama puanların birbirinden farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla ilişkisiz örneklem için Mann Whitney U-Testi kullanılmıştır. Akademisyen katılımcıların norma bağlı temsil puanları (X:48.38, S: 5.21) ile devlet memuru olan katılımcıların temsil puanları (X: 49.5, S: 7.09) arasında anlamlı bir farka rastlanmamıştır (U: 246.5, p= .391). Toplam temsil puanları açısından da akademisyenler (X: 101.29, S: 9.79) ile devlet memurları (X: 106.34, S: 14.46) arasında anlamlı bir fark elde edilmemiştir (U: 210.5, p= .110). Akademisyen katılımcılar ile devlet memurlarından oluşan katılımcıların normdan bağımsız temsil puanları arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur (U: 183.5, p<.05). Devlet memurlarının normdan bağımsız temsil puanı (X:56.84, S:7.96) akademisyenlerin aldıkları normdan bağımsız temsil puanından (X: 52.92, S:5.36) anlamlı biçimde daha yüksektir. Bu analiz sonucu Tablo 4’ de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Tablo 4. Normdan bağımsız temsil puanlarının gruplara göre U-Testi sonuçları

Grup	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U
Akademisyen	24	20.15	483.5	183.5*
Devlet memuru	24	28.85	692.5	

*p<.05

Tüm katılımcıların normdan bağımsız temsil puanlarını ve norma bağlı temsil puanlarını karşılaştırmak amacıyla ilişki ölçümler için Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi tekniği kullanılmıştır. Bu analizi gerçekleştirmek amacıyla norma bağlı temsil puanını oluşturan maddelerin ve normdan bağımsız temsil puanını oluşturan maddelerin tek tek madde ortalamaları hesaplanmıştır. Analiz işlemi bu ortalama puanlar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda tüm katılımcıların norma bağlı temsil puanları ile normdan bağımsız temsil puanları arasında anlamlı fark elde edilmiştir (z: -3.043, p<.01). Fark puanlarının sıra ortalaması ve toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar, yani norma bağlı temsil puanı yönünde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda tüm katılımcıların normdan bağımsız temsil puanı (X: 3.92, S: 0.5), norma bağlı temsil puanından (X: 4.08, S: 0.51) anlamlı olarak daha düşüktür. Analiz bulguları Tablo 5.' de aktarılmıştır.

Tablo 5. Tüm örnekleimde norma bağlı ve normdan bağımsız temsil puanlarının Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları

bağımsız- bağlı Temsil puanları	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z
Negatif sıra	14	18.71	262	-5.61*
Pozitif sıra	32	25.59	819	
Eşit	2			

*p<.01

**negatif sıralar temeline dayalı

Akademisyen katılımcıların norma bağlı temsil puanları ile normdan bağımsız temsil puanları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla ilişkili ölçümler için Wilcoxon işaretli sıralar testi kullanılmıştır. Bu analizi gerçekleştirmek amacıyla norma bağlı temsil puanını oluşturan maddelerin ve normdan bağımsız temsil puanını oluşturan maddelerin tek tek madde ortalamaları hesaplanmıştır. Analiz işlemi bu ortalama puanlar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Analiz işleminin ardından akademisyenlerin norma bağlı temsil puanları ile normdan bağımsız temsil puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu bulunmuştur ($z: -3.2, p < .01$). Gözlenen bu farkın yönü incelendiğinde akademisyenlerin norma bağlı temsil puanlarının ($X:3.78, S: 0.43$), normdan bağımsız temsil puanlarından ($X: 4.03, S: 0.38$) anlamlı biçimde yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu sonuca dair analiz bilgisi Tablo 6' da sunulmuştur.

Tablo 6. Akademisyen örnekleminde norma bağlı ve normdan bağımsız temsil puanlarının Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları

bağımsız- bağlı Temsil puanları	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z
Negatif sıra	5	7.60	21	-3.2*
Pozitif sıra	19	13.79	262	
Eşit	0			

* $p < .01$

**negatif sıralar temeline dayalı

İlişkili ölçümler için wilcoxon işaretli sıralar testi tekniği kullanılarak devlet memurlarından oluşan grubun norma bağlı temsil puanları ile normdan bağımsız temsil puanları karşılaştırılmıştır. Bu analizi gerçekleştirmek amacıyla norma bağlı temsil puanını oluşturan maddelerin ve normdan bağımsız temsil puanını oluşturan maddelerin tek tek madde ortalamaları hesaplanmıştır. Analiz işlemi bu ortalama puanlar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu karşılaştırma sonucunda iki puan türü arasındaki farkın anlamlı

olmadığı gözlenmiştir (z: -0.796, $p < .05$). Bu analiz bulgusuna ilişkin Tablo 7.' de ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Tablo 7. Devlet memuru örnekleminde norma bağlı ve normdan bağımsız temsil puanlarının wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları

bağımsız- bağlı Temsil puanları	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z
Negatif sıra	9	11.33	102	-0.79*
Pozitif sıra	13	11.62	151	
Eşit	2			

* $p < .01$

**negatif sıralar temeline dayalı

Akademisyen örnekleme verinin toplandığı Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi katılımcıları arasında norma bağlı, normdan bağımsız ve toplam temsil puanları arasında farklılık olup olmadığı incelenerek analiz edilmiştir. Verinin analizinde ilişkisiz ölçümler için Kruskal Wallis H-Testi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarında üç üniversite arasında norma bağlı, normdan bağımsız ve toplam temsil puanları arasında anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Aynı uygulama devlet memuru katılımcılarının eğitim sektöründe, sağlık sektöründe ve diğer memurluklar sektöründe çalışanların puanları üzerinde yapılmıştır. Analiz sonuçlarında anlamlı bir bulgu elde edilmemiştir.

Her iki örneklem grubu da katılımcıların mesleği icra etme süreleri açısından incelenmiştir. Yapılan analizler sonucu mesleği icra etme süresine dair anlamlı bir bulguya rastlanmamıştır.

Ankette kullanılan maddeler tek tek incelenmiş ve ortalama ve standart sapma değerleri tespit edilmiştir. Bu değerler Tablo 8' de paylaşılmıştır.

Tablo 8. Ankette Yer Alan Kelimelerin Betimsel Analizleri

Maddeler	N	X	S
Madde 1 (para kazanmak)	48	3.21	0.79
Madde 2 (hayal dünyasının genişliği)	48	4.56	1.32
Madde 3 (ölümsüzleştirmek)	48	3.43	0.68
Madde 4 (araştırma isteği)	48	4.42	0.68
Madde 5 (doğa)	48	4.42	0.98
Madde 6 (hayal gücü)	48	3.98	0.74
Madde 7 (tasarlayıp keşfetmek)	48	4.56	0.82
Madde 8 (donanım)	48	3.81	0.91
Madde 9 (aşk)	48	3.83	1.21
Madde 10 (düşünmek)	48	4.54	0.54
Madde 11 (sıradan olmama)	48	4.02	1.14
Madde 12 (evren)	48	3.87	1.08
Madde 13 (ihtiyacı)	48	3.71	1.15
Madde14(günlük hayatı kolaylaştırmak)	48	3.87	0.94
Madde 15 (bakış açısı)	48	4.25	0.70
Madde 16 (özgürlük)	48	4.39	0.89
Madde 17 (merak)	48	4.48	0.65
Madde 18 (oluşum)	48	3.70	0.97
Madde 19 (yenilik)	48	4.19	0.89
Madde 20 (var olmayanı var etmek)	48	4.17	0.91
Madde 21 (tesadüf)	48	2.83	1.14
Madde 22 (cesaret)	48	4.19	0.96
Madde 23 (yaratıcılığa özgü yetenek)	48	4.39	0.74
Madde 24 (var olanı keşfetmek)	48	3.25	1.26
Madde 25 (farklılık)	48	3.58	1.00
Madde 26 (kalıcı olma çabası)	48	4.12	1.30

Akademisyenlerden serbest çağrışım yoluyla yaratıcılığa dair kelimeler toplanmıştır. 24 akademisyen katılımcı toplam 115 kelime üretmişlerdir. Devlet memuru olan 24 katılımcı ise 118 kelime üretmiştir. Her bir örnekleme ayrı ayrı içerik analizi uygulanmıştır. Uygulama sırasında içerik analizine betimsel analiz ve anlamsal içerik analizi yöntemleri dahil edilmiştir. Bu bağlamda bu çalışmanın özüne uygun alanyazınına ve verilerin anlamsal içerik analize göre kategoriler oluşturulmuştur. İlk olarak kategoriler

içerisine yerleştirilen kelimelerin frekansları alınarak yüzdelerine bakılmış ve Ki Kare (ChiSquare) skorları hesaplanmıştır.

Kategorileri belirleme ve verileri bu kategorilere yerleştirme anlamsal içerik analizinde en önemli yapıdır. Bu bağlamda kategorileri oluşturma ve verileri kategorileri yerleştirme işlemi ayrıntılı anlatılmalıdır.

Kategoriler oluşturulurken daimon ve yaratıcılık bağlamındaki alan yazını dikkate alınmıştır. İlk olarak kelimeler anlamlarına göre bağımsız (normdan bağımsız), uyum (norma uyum), yeni, hayal, zeka, özgürlük ve nötr kategorilerine atanmışlardır. Bu çalışmanın özünde daimonu yaratıcılık aracılığıyla açıklamak yer almaktadır. Buradan hareketle alan bilgisinin oluşturulduğu kuramsal kısımda da değinildiği gibi normdan bağımsızlık ve yaratıcılık arasında daimona göre bir bağ kurulmaktadır. Bu çalışmada daimonnormdan bağımsız davranma, norma uygun davranmama şeklinde ele alınmıştır. Ayrıca alan yazınında yaratıcılığa ilişkin çalışmalar yenilik ve zeka olmak üzere iki kavramla eş güdümlü sürdürülmüştür. Alan yazının yanı sıra veriler incelendiğinde frekansı diğerlerinden daha yüksek kelime grupları da kategorilere dahil edilmiştir. Hayal ve özgürlük kavramları da bu şekilde ortaya çıkmıştır. Nötr olduğu düşünülen kelimeler daha sonra kendi içinde 3 kategoride yeniden değerlendirilmiştir. Nötr olan kelimeleri daimonun alan yazını dikkate alınarak içsel (içsel bir etkene atfedilen kelimeler), dışsal (dışsal bir etkene atfedilen kelimeler) ve nötr (hiçbir gruba yerleşmeyen kelimeler) olarak kategorilendirilmiştir. Bu işlemi açıklamak amacıyla üç akademisyen ve üç devlet memuru katılımcının cevapları incelenecektir. Bu katılımcıların seçilmesinin özel bir nedeni yoktur. Aktarılan cevaplar tamamen katılımcıların kendi cevaplarıdır, yazım kurallarına uygun hale getirilmemiştir.

Akademisyen olanlardan 2 numaralı katılımcının yaratıcılığa dair serbest çağrışımları; *“hayal gücü”* , *“ressam”*, *“zeka”*, *“sentez”*, *“müziyen”* şeklindedir. Değerlendirmesi şu şekilde yapılmıştır; *“hayal gücü”* hayal kategorisine, *“ressam”*nötr kategoriye, *“zeka”* zeka kategorisine, *“sentez”* uyum kategorisine *“müziyen”* uyum kategorisine atanmıştır. Üç numaralı katılımcının cevapları ise şu şekildedir; *“yenilik”*, *“farklılık”*, *“orijinallik”*, *“üst düzey zihinsel bir özellik”*, *“özgünlük”* . Katılımcının değerlendirmesi ise şu şekilde yapılmıştır; *“farklılık”*, *“orijinallik”* ve *“özgünlük”* kelimeleri bağımsız kategorisine, *“yenilik”* yeni kategorisine ve *“üst düzey zihinsel bir özellik”* de zeka kategorisine atanmıştır. On iki numaralı katılımcının cevaplarından *“hayal gücü”* hayal kategorisine, *“zeka”* zeka kategorisine, *“tecrübe”*, *“merak”* kelimeleri nötr kategoriye ve *“özgür düşünebilme”* kelimesi de özgürlük kategorisine atanmıştır. Ayrıca üç katılımcının nötr kelimeleri ayrı kategorilendirilmeye tabi tutulduğunda *“ressam”*, *“müziyen”* hiçbir gruba dahil edilmeyen, *“merak”* içsel kategoriye ve *“tecrübe”* dışsal kategoriye yerleştirilmiştir.

Memur olan katılımcılarında verileri aynı biçimde incelenmiştir. Örneğin; 44 numaralı katılımcının verileri *“özgürlük”* özgürlük kategorisine, *“sıradan olmama”*, *“farklılık”* bağımsız kategorisine, *“hayal dünyası”* hayal kategorisine ve *“cesaret”*nötr kategorisine olacak biçimde yerleştirilmiştir. Otuz üç numaralı katılımcının serbest çağrışımları *“hayal gücü”* hayal, *“araştırma”*, *“pratik”*, *“gözlem”*, *“hedef”*, *“sonuçve gelişmeler”*nötr kategorisinde kodlanmıştır. Yirmi beş numaralı katılımcının yaratıcılık serbest çağrışımları ise şu şekilde kategorilere yerleştirilmiştir; *“hayal kurma”* hayal kategorisine, *“çok yönlü araştırma”*, *“kişi düşünce ve yetenekleri”*nötr kategorisine, *“özgür düşünceyi hayata geçirme”* özgürlük kategorisine ve *“düşünceyle bilimselliğin özdeşleşmesi”* uyum kategorisine atfedilmiştir. Nötr kategorilendirme için yukarıdaki

örneklerden hareketle “araştırma”, “sonuç ve gelişmeler”, “çok yönlü araştırma” nötrkategoriyeye, “cesaret”, “kişi düşünce ve yetenekleri” içsel kategorisine ve “pratik”, “gözlem”, “hedef” dışsal kategorisine yerleştirilmiştir.

Tüm katılımcılar için kategorilerin frekansları ve yüzdeleri hesaplanmıştır. Buna göre nötr dışta tutulduğunda kategoriler bağımsız 29, uyum 7, yeni 9, hayal 19, zeka 6, özgürlük 9 frekansa sahiptir. Yapılan değerlendirmelere göre bağımsız kategorisi % 36.7, hayal kategorisi % 24.1, özgürlük kategorisi % 11.4, yeni kategorisi % 11.4, uyum kategorisi % 8.9, zeka kategorisi % 7.6 oranlarına sahiptirler. Ki Kare değeri ise($df\chi^2$: 31.05, $p < .01$ düzeyinde anlamlıdır. Analiz bulguları Tablo 9’ da sunulmuştur.

Tablo 9. Tüm katılımcılar için nötr kelimeler dışta tutularak hazırlanan yaratıcılık kategorilerinin Ki Kare sonuçları

Kategoriler	Frekanslar	Yüzdeler	χ^2	df
Bağımsız	29	% 36.7	31.05*	5
Uyum	7	% 8.9		
Yeni	9	% 11.4		
Hayal	19	% 24.1		
Zeka	6	% 7.6		
Özgürlük	9	% 11.4		

* $p < .01$

Tüm katılımcılar için nötr kelimeler alt kategorileriyle (içsel, dışsal, hiçbir gruba ait olmayan) birlikte tüm verilerin değerlendirilmesine dahil edilerek Ki Kare testi yapılmıştır. İçsel kategorisi 46, dışsal kategorisi 37, hiçbir gruba ait olmayan kategorisi 71, bağımsız kategorisi 29, uyum kategorisi 7, yeni kategorisi 9, hayal kategorisi 19, zeka kategorisi 6, özgür kategorisi 9 şeklinde frekanslara sahiptir.

Tablo 10. Tüm katılımcıların nötr grup alt kategorileri de dahil olmak üzere yaratıcılık kategorilerinin Ki Kare sonuçları

Kategoriler	Frekanslar	Yüzdeler	χ^2	df
İçsel	46	% 19.7	152.3*	8
Dışsal	37	% 15.9		
Hiçbir gruba ait olmayan	71	% 30.5		
Bağımsız	29	% 12.4		
Uyum	7	% 3		
Yeni	9	% 3.9		
Hayal	19	% 8.2		
Zeka	6	% 2.6		
Özgürlük	9	% 3.9		

*p<.01

Analiz sonuçlarına tüm katılımcılar için en az atıfta bulunulan kategori zeka (% 2.6), en çok atıfta bulunulan kategori ise hiçbir gruba ait olmayan (% 30.5) kategorisidir. Katılımcıların yaratıcılığa ilişkin temsil kodları (kategorileri) arasında gözlenen fark anlamlı bulunmuştur (χ^2 (8) : 152.3, p<.01). Bu bulgu Tablo 10' da sunulmuştur.

Akademisyen katılımcıların verileri incelendiğinde nötr kategori dışta tutulmak üzere diğer altı kategori (bağımsız, uyum, yeni, hayal, zeka, özgürlük) için Ki Kare testi uygulanmıştır. Kategorilerin frekansları dikkate alınarak hesaplanan yüzdeler bağımsız kategori için % 46, uyum kategorisi için % 8, yeni kategorisi için % 16, hayal kategorisi için % 10, zeka kategorisi için % 10, özgürlük kategorisi için % 10 şeklindedir. Akademisyen katılımcıların yaratıcılık kodları (kategorileri) arasında en yüksek kategori frekansı 23 olan bağımsız kategorisi iken en düşük olan frekansı 4 olan uyum kategorisidir. Elde edilen sonuçlara göre akademisyen örnekleme yaratıcılığa dair nötr grup hariç kategoriler arasında gözlenen fark anlamlı düzeydedir (χ^2 (5) : 32.08, p<.01). Tablo 11 bu bulguya ilişkin bilgileri içermektedir.

Tablo 11. Akademisyen katılımcıların nötr kategoriler hariç olmak üzere yaratıcılık kategorilerinin Ki Kare sonuçları

Kategoriler	Frekanslar	Yüzdeler	χ^2	df
Bağımsız	23	% 46	32.08*	5
Uyum	4	% 8		
Yeni	8	% 16		
Hayal	5	% 10		
Zeka	5	% 10		
Özgürlük	5	% 10		

*p<.01

Akademisyen katılımcıların yaratıcılık kategorileri nötr kategori ve alt kategorileri de dahil edilerek frekans ve yüzde değerleri hesaplanmış, kategorilere Ki Kare analizi uygulanmıştır. Kategorilerin frekans değerleri içsel 17 (%14.8), dışsal 15 (%13), hiçbir gruba ait olmayan 33 (%28.7), bağımsız 23 (%20), uyum 4 (%3.5), yeni 8 (%7), hayal 5 (% 4.3), zeka 5 (% 4.3), özgürlük 5 (% 4.3) şeklindedir. Kategoriler arasında gözlenen fark anlamlıdır ($\chi^2(8): 63.98, p < .01$). Bulguya ilişkin bilgiler Tablo 12' de sunulmuştur.

Tablo 12. Akademisyen olan katılımcıların nötr grup alt kategorileri de dahil olmak üzere yaratıcılık kategorilerinin Ki Kare sonuçları

Kategoriler	Frekanslar	Yüzdeler	χ^2	df
İçsel	17	% 14.8	63.98*	8
Dışsal	15	% 13		
Hiçbir gruba ait olmayan	33	% 28.7		
Bağımsız	23	% 20		
Uyum	4	% 3.5		
Yeni	8	% 7		
Hayal	5	% 4.3		
Zeka	5	% 4.3		
Özgürlük	5	% 4.3		

*p<.01

Devlet memuru olan katılımcıların nötr kodlama (kategori) hariç tutularak yapılan kategorilere Yönelik Ki Kare analizi için ilk olarak kategorilerin frekans değerleri ve yüzdeleri belirlenmiştir. Bu belirlemede bağımsız kategorisi 6 (%20.7), uyum kategorisi

3 (%10.3), yeni kategorisi 1 (% 3.4), hayal kategorisi 14 (%48.3), zeka kategorisi 1 (% 3.4), özgürlük kategorisi 4 (% 13.8) frekanslarına sahiptir. Kategorilerin frekans değerleri incelendiğinde en yüksek orana sahip kategorinin hayal kategorisi (%48.3), en düşük orana sahip kategorinin ise zeka kategorisi (%3.4) olduğu görülmektedir. Devlet memurlarının nötr kodlama (kategori) ve alt kodlamaları (kategorileri) dışta tutulduğunda diğer kategoriler arasında gözlenen fark istatistiksel olarak anlamlıdır (χ^2 (5): 24.59, $p < .01$). Bu bulgu Tablo 13' de sunulmuştur.

Tablo 13. Devlet memuru olan katılımcıların nötr kategoriler hariç olmak üzere yaratıcılık kategorilerinin Ki Kare sonuçları

Kategoriler	Frekanslar	Yüzdeler	χ^2	df
Bağımsız	6	% 20,7	24.59*	5
Uyum	3	% 10. 3		
Yeni	1	% 3.4		
Hayal	14	% 48.3		
Zeka	1	% 3. 4		
Özgürlük	4	% 13. 8		

* $p < .01$

Devlet memuru olan katılımcıların kodlanan (kategorilere ayrılan) verileri nötr ve alt kodları da dahil edilerek kategoriler arasında anlamlı fark olup olmadığını analiz etmek amacıyla Ki Kare testine tabi tutulmuşlardır. Kategorilerin hesaplanan frekansları içsel 29 (%24.6), dışsal 22 (% 18.6), hiçbir gruba ait olmayan 38 (%32.2), bağımsız 6 (% 5.1), uyum 3 (% 2.5), yeni 1 (% 0.8), hayal 14 (% 11.9), zeka 1 (%0.8), özgürlük 4 (% 3.4) şeklindedir. Bu bulgulardan hareketle devlet memurlarında nötr kodlamalar dahilinde en yüksek orana sahip kategori hiçbir gruba ait olmayan (%32. 2), en düşük orana sahi kategorilerin ise yeni (% 0.8) ve zeka (%0.8) olduğu görülmektedir. Analiz sonucunda devlet memuru olan katılımcıların nötr kodlamalar da dahil olmak üzere

kategoriler arasında gözlenen farkı anlamlıdır (χ^2 (8): 112.95, $p < .01$). Tablo 14 bu bulguya ilişkin bilgileri içermektedir.

Tablo 14. Devlet memuru olan katılımcıların nötr grup alt kategorileri de dahil olmak üzere yaratıcılık kategorilerinin Ki Kare sonuçları

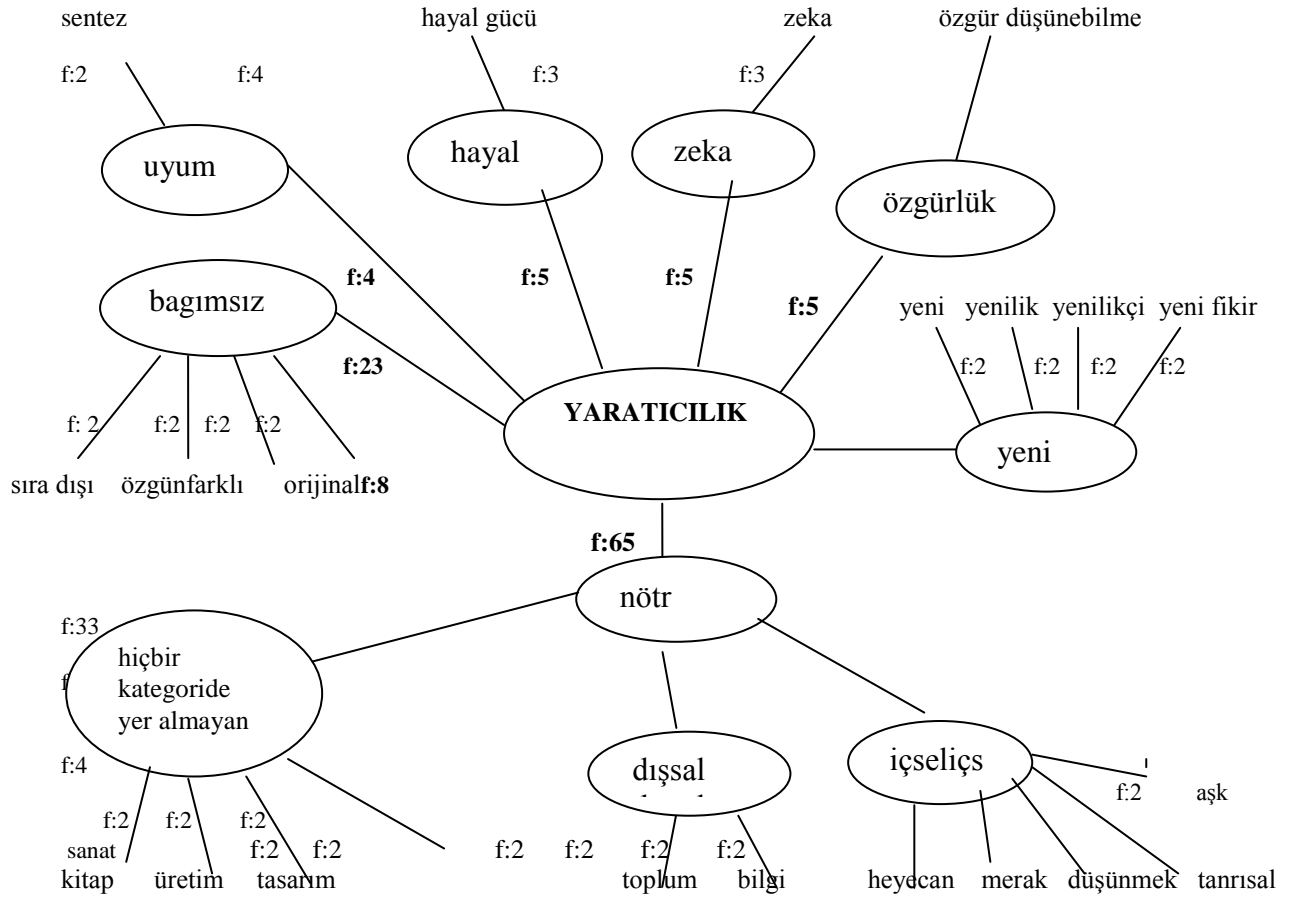
Kategoriler	Frekanslar	Yüzdeler	χ^2	df
İçsel	29	% 24.6	112.95*	8
Dışsal	22	% 18.6		
Hiçbir gruba ait olmayan	38	% 32.2		
Bağımsız	6	% 5.1		
Uyum	3	% 2.5		
Yeni	1	% 0.8		
Hayal	14	% 11.9		
Zeka	1	% 0.8		
Özgürlük	4	% 3.4		

* $p < .01$

Yaratıcılığa ilişkin literatür ışığında ve çalışmanın verileri doğrultusunda oluşturulan kategorilerin içerikleri incelenmiştir. Her bir kategorinin içerisine yerleştirilen kelimelerin frekans değerleri göz önüne alınarak çalışmanın modeli ortaya çıkarılmıştır. Her bir kategori altında toplanan kelimeler kendi içlerinde tekrar kodlamaya tabi tutulmuşlardır. Her bir kategori içerisinde ayrı ayrı gerçekleştirilen bu kodlamalar içerik analizine göre şekillendirilmiştir. Frekans değerleri iki ve ikiden yüksek olan kelimeler dikkate alınmıştır; yani toplanan veri içerisinde yer alan bir kelimenin modelde de yer alabilmesi için veri içerisinde en az iki katılımcı tarafından söylenmesi gerekmektedir.

Akademisyen katılımcılardan toplanan veriler ilk olarak nötr, bağımsız, uyum, yeni, hayal, zeka, özgür kategorilerinden birine yerleştirilmiştir. Daha sonra nötr kategorideki kelimeler içsel, dışsal, hiçbir gruba ait olmayan kategorilerine atanmışlardır. Her bir kategoriye atanan kelimeler tek tek incelenmiş ve bir kategori içinde en az iki kere tekrarlanan kelime modele dahil edilmiştir. Akademisyen katılımcılar için oluşturulan frekanslara göre model şekil 1’ de gösterilmektedir.

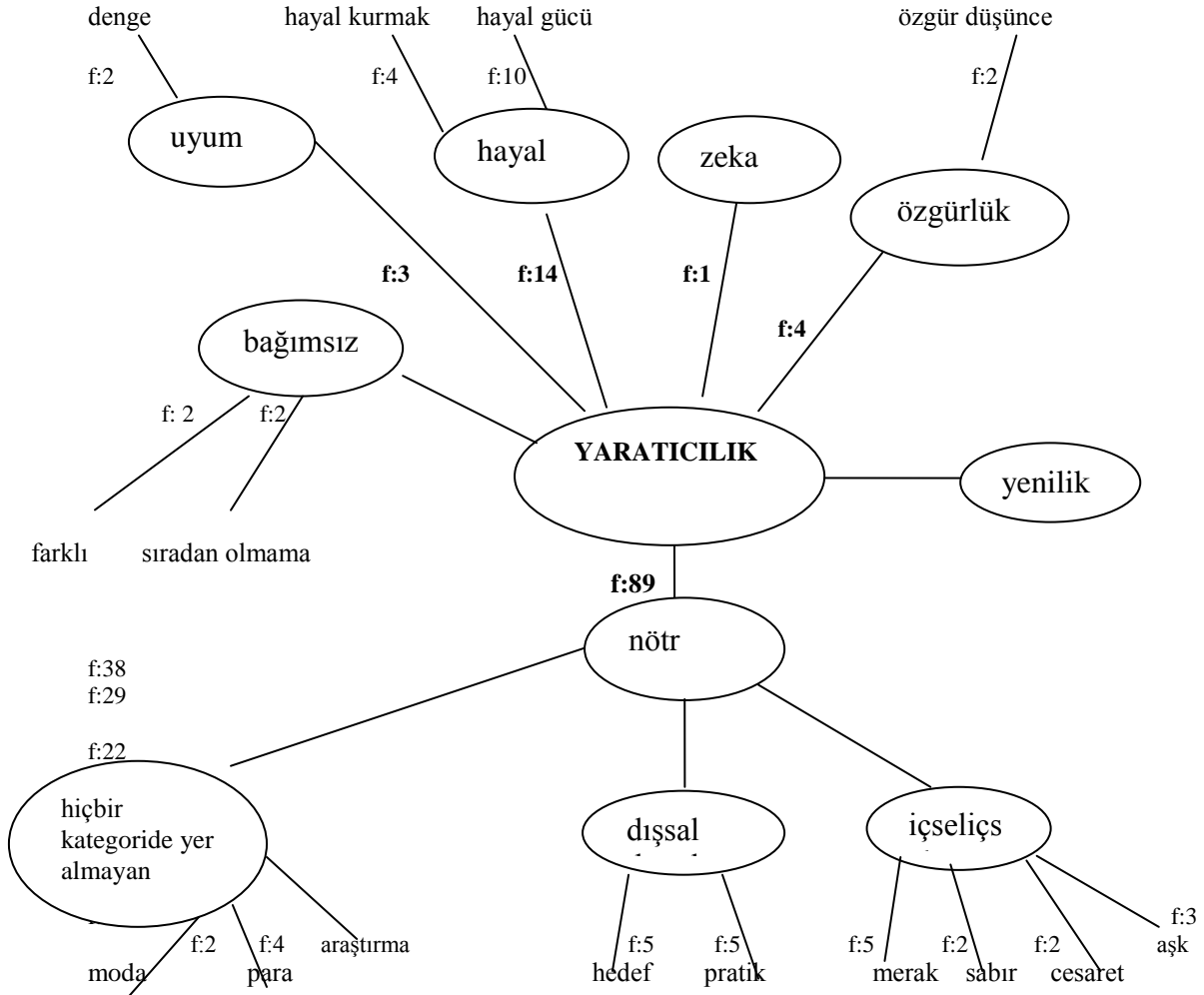
Şekil 1. Akademisyen katılımcılar için kategorilerin ve verilerin frekans değerlerine göre analizi

*her bir grup için yalnızca frekansı 2 ve 2'den yüksek olan kelimeler modele dahil edilmiştir .Kategorilerin frekansları toplam frekanslardır.

Devlet memuru olan katılımcılardan toplanan veriler ilk olarak nötr, bağımsız, uyum, yeni, hayal, zeka, özgür kategorilerinden birine yerleştirilmiştir. Daha sonra nötr kategorideki kelimeler içsel, dışsal, hiçbir gruba ait olmayan kategorilerine atanmışlardır. Her bir kategoriye atanan kelimeler tek tek incelenmiş ve bir kategori içinde en az iki kere tekrarlanan kelime modele dahil edilmiştir. Akademisyen katılımcılar için oluşturulan frekanslara göre model şekil 2' de gösterilmektedir.

Şekil 2. Devlet memuru olan katılımcılar için kategorilerin ve verilerin frekans değerlerine göre analizi

*her bir grup için yalnızca frekansı 2 ve 2'den yüksek olan kelimeler modele dahil edilmiştir .Kategorilerin frekansları toplam frekanslardır.

Oluşturulan kategorilerin içerik analizlerine dair bulgular aşağıda sunulmuştur. Bu bölümde oluşturulan bağımsız, uyum, yeni, hayal, özgürlük, zeka, nötr (içsel, dışsal, hiçbir grupta yer almayan) kategorileri tek tek incelenecek ve kategorilere yerleştirilen kelimeler için içerik analizleri yapılacaktır. Analizler yapılırken sadece frekansı iki ve ikiden yüksek kelimeler içerik analizine dahil edilecektir. Frekansı bir olan kelimelerin tamamı diğer seçeneğinde kodlanacaklardır. Ayrıca akademisyenler ve devlet memurları her bir kategori için frekans değerlerine göre karşılaştırılacaktır.

Bağımsız Kategorisi

Bağımsız kategorisi literatür ışığında daimon ve yaratıcılığın da bir gereği olarak sunulan, bu çalışma için araştırılan normdan bağımsız olmaya dair kelimelerin toplandığı bir kategoridir.

Akademisyen katılımcıların bağımsız kategorisine yerleştirilen toplam 23 kelimesi vardır. Bu kelimeler frekanslarına göre şu şekilde sıralanmaktadır; farklı 9 (%39.13), özgün 4 (% 17.39), orijinal 2 (%8.6), sıra dışı 2 (% 8.6) ve diğer 6 (%26.08) şeklindedir.

Devlet memuru olan katılımcıların bağımsız kategorisine toplam 6 kelime yerleştirilmiştir. Bu kelimeler farklı 2 (% 33.33), sıradan olmama 2 (%33.33), diğer 2 (%33.33) şeklindedir.

Akademisyenler ve devlet memurlarının bağımsız kategorisi açısından değerlendirilmelerinde Ki Kare testi kullanılmıştır. Bağımsız kategorisi açısından akademisyen ve devlet memuru örneklemi arasında gözlenen fark anlamlıdır (χ^2 (1) : 9.97, $p < .01$). Tablo 15' de analiz değerleri sunulmuştur.

Tablo 15. Bağımsız kategorisi için akademisyen ve devlet memuru örnekleminin karşılaştırılması-Ki Kare sonuçları

Kategoriler	Frekanslar	Yüzdeler	χ^2	df
Akademisyen	23	% 79.31	9.97 *	1
Devlet memuru	6	% 20. 69		

* $p < .01$

Uyum Kategorisi

Uyum kategorisi bu çalışmada yaratıcılık bağlamında çalışılan ve normdan bağımsız davranmanın tersi olan norma uyum sağlama durumuna yönelik söylenen kelimeleri içermektedir.

Akademisyen katılımcılar uyum kategorisine giren toplam 4 kelime üretmişlerdir. Bu kategoriye giren kelimeler sentez 2 (% 50), diğer 2 (% 50) frekanslara sahiptir. Devlet

memurları ise denge 2 frekans (%66.67) ve diğer 1 frekans (% 33.33) olmak üzere toplam 3 kelime üretmişlerdir. Uyum kategorisi için akademisyen ve devlet memuru arasındaki gözlenen fark anlamlı değildir ($\chi^2_{(1)} : 0.14, p = .705$).

Yeni Kategorisi

Yeni kategorisi yaratıcılığa ilişkin literatür tarama sonuçlarına bakıldığında yaratıcılıkla beraber açıklanan kavramlardan biri olduğu görülmüştür; bu nedenle kavramlar listesine betimsel analiz gereği eklenmiştir.

Akademisyen katılımcıların 8 kelimesi yeni kategorisine dahil edilmiştir. Yenilik 2 frekans (%25), yeni 2 frekans (%25), yenilikçi 2 frekans (% 25), yeni fikir 2 frekans (%25) sahip kelimeler yeni kategorisine dahil edilmiştir. Devlet memurlarından sadece bir kişinin inovasyon cevabı bu örneklem için yeni kategorisine dahil edilmiştir. Yeni kategorisi açısından akademisyen ve devlet memuru örneklemi arasında gözlenen puan anlamlıdır ($\chi^2_{(1)} 5.44, p < .05$). Tablo 16' da bilgiler sunulmuştur.

Tablo 16. Yeni kategorisi için akademisyen ve devlet memuru örnekleminin karşılaştırılması-Ki Kare sonuçları

Kategoriler	Frekanslar	Yüzdeler	χ^2	df
Akademisyen	8	% 88.9	5.44**	1
Devlet memuru	1	% 11.1		

*p < .01
**p < .05

Hayal Kategorisi

Nitel veriler incelenirken içerik analizi yöntemi ile hayal kelimesine ilişkin frekanslar ve örneklemelerin bu kelime açısından farklılaşması nedeniyle kelime kategoriler listesine dahil edilmiştir.

Akademisyen katılımcıların ürettiği 5 kelime hayal kategorisinde kodlanmıştır. Hayal gücü 4 kere (% 80) tekrarlandığı, hayal kurmak ise 1 kere (%20) yazıldığı için hayal kategorisi içerisinde yer almışlardır. Devlet memuru olan katılımcılar ise 14 kelime

üretmişlerdir. Hayal gücü kelimesi 10 kere (% 71.43), hayal kurmak 4 kere (% 28.57) tekrarlanarak hayal kategorisinde yer almıştır. Hayal kategorisinin frekansları göz önüne alındığında akademisyen ile devlet memuru olan katılımcıların arasındaki gözlenen fark anlamlıdır ($\chi^2_{(1)} : 4.26, p < .05$).

Tablo 17. Hayal kategorisi için akademisyen ve devlet memuru örnekleminin karşılaştırılması-Ki Kare sonuçları

Kategoriler	Frekanslar	Yüzdeler	χ^2	df
Akademisyen	5	% 26.3	4.26**	1
Devlet memuru	14	% 73.7		

*p<.01
**p<.05

Zeka Kategorisi

Zeka kategorisi betimsel analiz gereği bu çalışmaya dahil edilmiştir. Literatür incelendiğinde yaratıcılık çalışmalarına zeka kavramının da eşlik ettiği görülmektedir.

Akademisyen katılımcılar zekaya ilişkin zeka 3 tekrar (%60), diğer 2 tekrar (%40) olmak üzere toplam 5 kelime üretmişlerdir. Diğer taraftan devlet memurları zeka kategorisine yerleşebilecek 1 kelime üretmişlerdir. Zeka kategorisi açısından akademisyenlerin ve devlet memurlarının gözlenen puanları arasındaki fark anlamlı değildir ($\chi^2_{(1)} : 4.26, p=.10$).

Özgürlük Kategorisi

Özgürlük kategorisi içerik analizi yöntemi ile çalışmanın kategorilerine eklenmiştir. Her iki örnekleme de sıklıkla görüldüğü için çalışmanın kategorileri arasında yer almıştır.

Akademisyen katılımcılar özgürlük kategorisine yerleşen 5 kelime üretmişlerdir. Bu kelimeler 3 tekrarla özgür düşünce (%60) ve birbirinden farklı iki kelime diğerdir (%40). Devlet memurlarının özgürlük kategorisinde 4 kelime bulunmaktadır. Bunlar özgür düşünce (f:2, %50), diğer (f:2, % 50) şeklindedir. İki örneklem arasında özgürlük kategorisi açısından gözlenen fark anlamlı değildir ($\chi^2_{(1)} : 4.26, p=.10$).

Nötr Kategori

Nötr kategorisi oluşturulan diğer kategorilere uygun olmayan kelimeler için oluşturulmuştur. Bu kategoride akademisyenler için 65, devlet memurları için 89 kelime yer almaktadır. Burada kelime sıklığının yüksek olması nedeniyle betimsel analiz yöntemiyle nötr kategori içerisinde üç kategori daha oluşturulmuştur. Bu kategoriler daimonun ne olduğu sorusuna literatürde verilen cevaplar ışığında yapılandırılmıştır. Daimonun bireyin doğuştan getirdiği, içsel bir yönlendirici ile çalıştığı belirtilmektedir. Buna bağlı olarak kelimeler içerisinde yaratıcılığa dair kişilerin doğuştan getirdikleri, sonradan kazanılması zor olan anlamına gelen kelimeler içsel kategorisinde kodlanmıştır. Kişilerin doğuştan getirmediği; ama yaratıcılığa dair sonradan kazanılabilen anlamına gelen kelimeler dışsal kategorisinde kodlanmıştır. Her iki gruba da girmeyen herhangi bir nesne, kişi ya da canlı olabilen kelimeler de hiçbir grupta yer almayan kategorisi olarak çalışmaya dahil edilmiştir. Akademisyen katılımcılara ait nötr kategori modeli Şekil 3' te sunulmuştur. Devlet memurlarına ait nötr kategori modeli ise Şekil 4' te sunulmuştur.

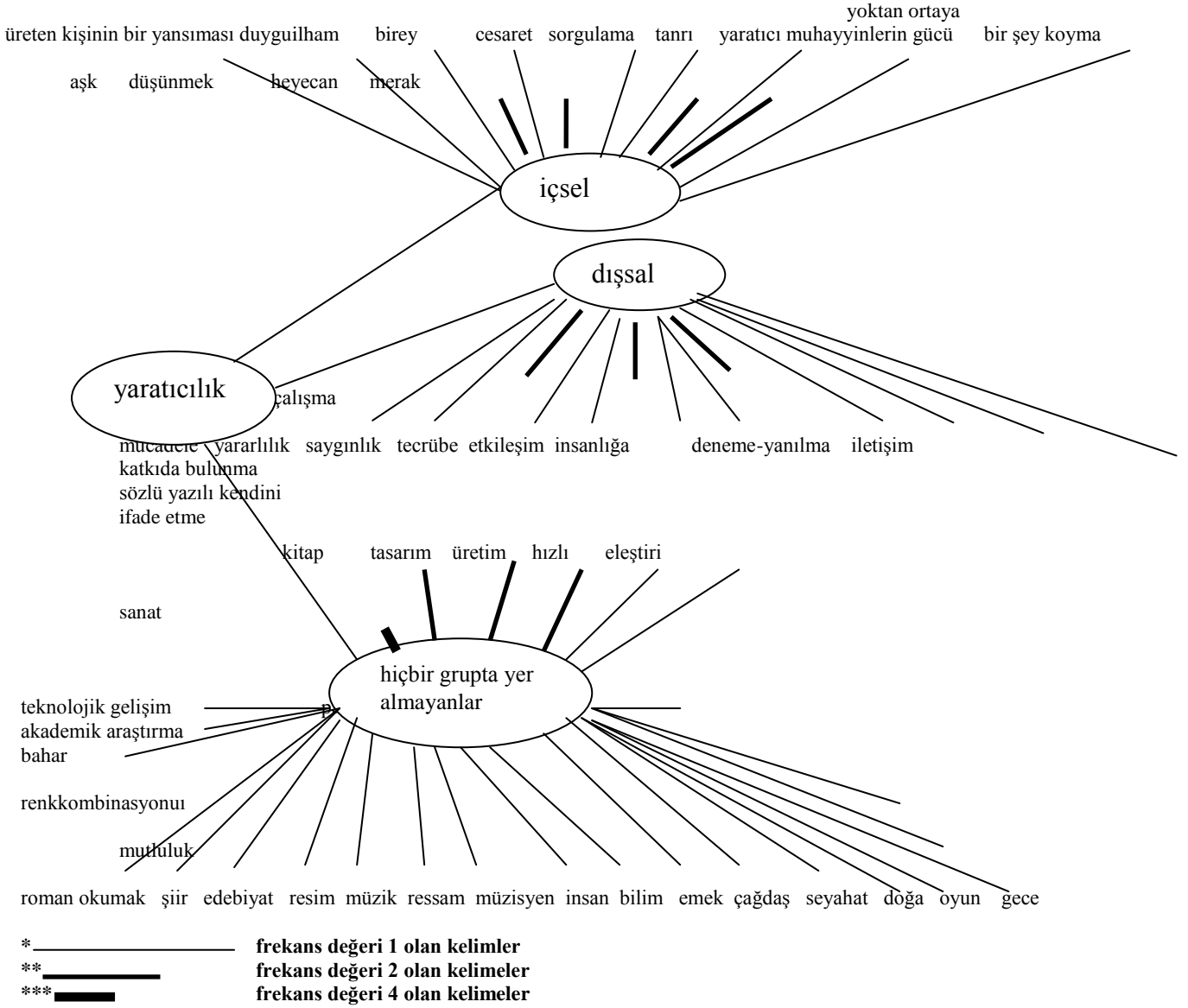
İçsel Kategori

Akademisyen katılımcılar içsel kategorisi içerisine dahil edilen 17 kelime üretmişlerdir. Bu kategorinin kelimeleri heyecan (f: 2, % 11.76), düşünmek (f:2, % 11.76), aşk (f:2, %11.76), tanrısal (f: 2, % 11.76), diğer (f:9, % 52.94) şeklindedir.

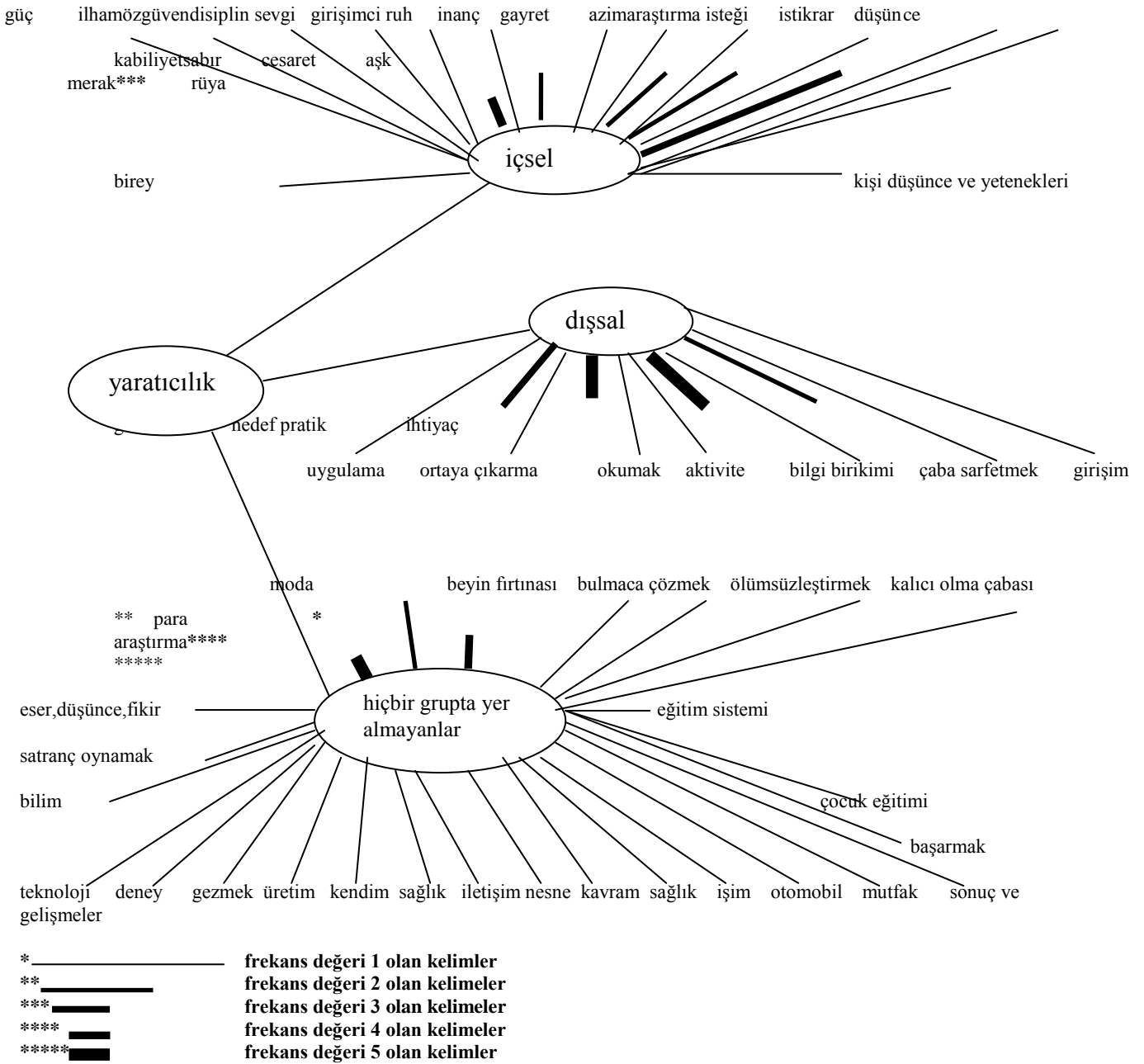
Devlet memuru olan katılımcılar cesaret (f:2, % 6.9), merak (f:5, % 17.24), sabır (f:2, % 6.9), aşk (f:3, % 10.34), diğer (f: 17, % 58.62) olmak üzere toplam 29 kelime üretmişlerdir.

İki örneklemin içsel kategoriye dair gözlenen puanları arasında anlamlı bir fark yoktur (χ^2 (1) : 0.11, p= .74).

Şekil 3. Akademisyen Katılımcıların nötr grupta kodlanan kelimeleri için çağrışım burcu

Şekil 4. Memur Katılımcıların nötr grupta kodlanan kelimeleri için çağrışım burcu

Dışsal Kategori

Akademisyen katılımcıların toplum (f:2, % 13.33), bilgi (f:2, % 13.33) , diğer (f: 11, % 73.33) olmak üzere toplam 15 kelimesi dışsal kategoride kodlanmıştır. Devlet memuru olan katılımcıların dışsal kategoride hedef (f:5, % 22.73), pratik (f:5, %22.73), gözlem (f: 3, % 13.64), ihtiyaç (f:2, % 9.1), diğeri (f: 7, % 31.82) olmak üzere 22 kelime

yer almaktadır. İki örneklemin dışsal kategori gözlenen puanları arasında anlamlı bir farka rastlanmamıştır (χ^2 : 1.32, p= .25).

Hiçbir Grupta Yer Almayan Kategori

Akademisyen katılımcılar bu kategoriye dahil edilen toplam 33 kelime üretmişlerdir. Bu kelimeler şu şekildedir; sanat (f: 4, % 12.12), tasarım (f: 2, % 6.6), üretim (f:2, % 6.6), kitap (f:2, % 6.6), diğer (f:23, % 69.7). Devlet memuru olan katılımcıların ise toplam 38 kelimesi bu kategoride yer almıştır. Hedef (f:5, %13.16), pratik (f:5, % 13.16), gözlem (f:3, %7.89), ihtiyaç (f:2, % 5. 26), diğer (f: 23, %60.53) şeklinde sıralan kelimeler devlet memurları için hiçbir grupta yer almayan kategorisinde kodlanmıştır. İki örneklemin bu kategorideki gözlenen değerleri arasındaki fark anlamlı değildir (χ^2 (1) : .35, p= .55).

SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu bölümde çalışmanın sonuçları açıklanarak analiz bulgularına dair yorumlar yapılacak ve çalışmanın getirileri ve kısıtlılıkları tartışılacaktır.

Birinci çalışma olarak gerçekleştirilen norma uyum deneyi sonucunda katılımcıların % 27. 8' i gruba uyum sağlarken % 61.11' inin gruptan bağımsız davrandığı tespit edilmiştir. Kadınların erkeklerden daha fazla oranda gruba uyum sağladığı tespit edilmiştir. İlk çalışma içerisinde gerçekleştirilen serbest çağrışım uygulamasında norma uyum deneyinde gruba uyum sağlamayanlar, gruba uyum sağlayanlardan ortalama olarak daha fazla sayıda kelime üretmişlerdir.

İkinci çalışma beyin fırtınası uygulamasına içermektedir. Normdan bağımsız grupta yer alan katılımcıların oluşturduğu grup norma bağlı davrananlardan oluşan gruptan daha fazla süre tartışmayı sürdürmüşlerdir. Ayrıca gözlemci raporu iki grup arasında iletişim süreci açısından çeşitli farklılıklar olduğuna işaret etmektedir. Ek olarak normdan bağımsız davrananlardan oluşan grup norma bağlı davrananlardan oluşan gruba göre daha fazla sayıda bireysel kelime üretirken daha az sayıda ortak kelime üretmişlerdir.

Üçüncü çalışmada uygulanan anket formlarının analizinde normdan bağımsız puan türünde devlet memuru olan katılımcıların akademisyen olan katılımcılardan anlamlı olarak daha yüksek puanlar elde ettikleri bulgulanmıştır. Norma bağlı puan türü ve toplam temsil puan türleri açısından akademisyen ve devlet memuru olan katılımcılar arasındaki fark anlamlı değildir. Diğer taraftan tüm katılımcılar tek bir örneklem gibi incelendiğinde norma bağlı puan türünün normdan bağımsız puan türünden daha yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır. Beklentimizin aksine akademisyen katılımcıların norma bağlı temsil puanları normdan bağımsız temsil puanlarından yüksektir. Devlet memuru olan katılımcılarda ise bu iki puan türleri arasında anlamlı farka rastlanmamıştır. Anketteki

maddeler tek tek incelendiğinde en yüksek puan alan maddelerin “hayal dünyasının genişliği” ve “tasarlayıp keşfetmek” maddeleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ek olarak en az puanlanan maddenin ise “tesadüf” maddesi olduğu sonucuna varılmıştır.

Üçüncü çalışmada ankettin puanlatılmasının yanı sıra katılımcıların yaratıcılığa dair temsilleri de toplanmıştır. Tüm katılımcılar en çok atfı bağımsız kategorisine yaparken en az atfizeka kategorisine yapmışlardır. Akademisyen katılımcılar ayrıca incelendiğinde akademisyen katılımcıların bağımsız kategorisine olan atfı en yüksekken, bu grup en düşük atfı uyum kategorisine yapmışlardır. Bu bulgu beklentilerimizle uyumludur. Diğer taraftan devlet memurları en çok atfı hayal kategorisine yapken en düşük atfizekakategorsine yapmışlardır. Hem devlet memuru olan katılımcılarda hem de akademisyen olan katılımcıların yaratıcılık temsillerinde içsel olana yükleme yapmaları dışsal olana yükleme yapmalarından daha sık rastlanılan bir durumdur. Her iki grupta yaratıcılığın kişinin kendisinden kaynaklanan bir olgu olarak görmektedirler.

Asch’ in (1953) gerçekleştirdiği deneyde gruba uyum % 35 oranında bulgulanmıştır. Bizim çalışmamızda gruba uyum oranı %27.8 olarak bulunmuştur. Bu beklenen orandan düşüktür. Çalışmanın ana amacı Asch’ ın norma uyum deneyini tekrarlamak olmadığı için on sekiz kişinin katılımcı olarak yer aldığı çalışmamız gruba uyum sağlayan beş katılımcı bulununca sonlandırılmıştır. Çalışma içerisinde norma uyum deneyine yer vermenin amacı; beyin fırtınası uygulamasına katılacak katılımcıları belirlemektir. Bu bağlamda Asch’ in (1953) deneyini az sayıda katılımcı ile gerçekleştirmek bu çalışmanın içeriğine uygun olmuştur. Bir anlamda bu deneyin çalışmada yer alması normdan bağımsız ve norma uyum sağlayan kişileri belirleme de yöntemsel olarak çalışmaya katkı sağlamıştır.

Norma uyum deneyinde örnekleme Mersin Üniversitesi Mühendislik Fakültesi öğrencilerinden gönüllü olanlar oluşturmuştur. Bu araştırmanın doğasına uygun olması için psikoloji eğitimine en uzak alanların bu fakültede yer alması nedeniyle yapılmış bir örneklem seçimidir. Katılımcıların fakülte içerisine asılan duyurulardan hareketle araştırmacıya ulaşmaları, psikoloji alanına ilgili olabilecekleri ya da girişimci bir kişiliğe sahip olabilecekleri anlamına gelmektedir. Bu bağlamda deneye katılmaya gönüllü olan kişilerin halihazırda normdan bağımsız davranmaya yatkın olan kişiler oldukları söylenebilir. Asch' in norma uyum deneyini tekrarlamaya dönük yapılacak yeni çalışmalarda örneklemin seçkisizleştirilmesi önemlidir. Özellikle üniversite öğrencisi olmayan, Türkiye' de yaşayan toplumun özelliklerini barındıran kesimlere deneyin yapılması daha sağlıklı olacaktır.

Çalışmanın hipotezlerinden biri norma uyum deneyinde normdan bağımsız davranan ve norma uyum sağlayan bireylerin bulunacağıdır. Asch' in ulaştığı kadar yüksek bir orana ulaşılmasa da çalışmanın bu hipotezi doğrulanmıştır. Kısaca, aradan uzun yıllar geçmesine rağmen Asch' in deneyi gruba uyum sağlayanları ve gruptan bağımsız davrananları belirleme de işlevselliğini yitirmemiştir.

Çalışmanın beyin fırtınası uygulamasında yer alacak katılımcıları belirlemek için serbest çağrışım yönteminin kullanılması bu çalışmanın doğasına uygun olmuştur. Norma uyum deneyine katılan tüm katılımcıların yaratıcılığa ilişkin serbest çağrışımının toplanması, çalışmanın beyin fırtınası uygulamasına katılacak kişilerin seçimini kolaylaştırmıştır. Serbest çağrışım uygulamasının norma uyum deneyinin hemen ardından gerçekleştirilmesi katılımcının ortama uyum sağlamasına ya da ortamı garipsemesine ilişkin karıştırıcı değişkenleri ortadan kaldırmıştır.

Serbest çağrışım uygulamasında katılımcının kendine herhangi bir ket vurmada yaratıcılığa dair o an üretebildiği kadar kelime üretmesi iraksak düşünme için uygun ortam sağlamıştır. Özellikle normdan bağımsız davranan katılımcıların çok sayıda farklı kelime üretmesi beyin fırtınası uygulamasına katılacak kişileri belirlemede araştırmacıya kolaylık sağlamıştır.

Serbest çağrışım yöntemi ile yaratıcılığa dair katılımcının kendine ket vurmada her şeyi söylemesine fırsat tanımak hem yaratıcılık çalışmanın doğasına hem de sosyal temsil çalışmanın içeriğine oldukça uygundur.

Beyin fırtınası uygulamalarında normdan bağımsız davranan grup ile norma uyum sağlayan grup arasında beklendiği gibi önemli farklılıklar ortaya çıkmıştır. Beyin fırtınasına katılan gözlemcinin de değindiği gibi uygulama odasına geldikleri andan itibaren iki grubun katılımcıları birbirinden ayrılmışlardır. Normdan bağımsız grubun beyin fırtınası uygulamasında harcadığı süre norma bağlı grubun uygulama için harcadığı süreden yaklaşık yedi kat daha fazladır. Bu çalışmanın doğasına oldukça uygun bir gözlemdir.

Beyin fırtınası uygulamasında fikirlerin söz ya da söz öbeklerine dönüştürülmesi hem araştırmacıya kolaylık sağlamış hem de katılımcıların ortaya çıkardıkları fikirler üzerine daha ayrıntılı tartışmalarına ön ayak olmuştur. Normdan bağımsız grubun uygulama sonunda; yani ortak kelimelere ekleme yapma kısmında bireysel olarak ekledikleri kelime sayısı norma uyum sağlayan grubunkinden daha fazladır. Norma uyum sağlayan grup ortak olarak araştırmacıya ilettikleri kelimeler üzerinde daha az tartışma yaşadıkları gibi ortak olarak belirlenen kelimelere ekleme yapmak konusunda da daha ketum davranmışlardır. Ayrıca normdan bağımsız grup neredeyse uygulamanın tamamında fikirler ve kelimeler üzerinde tam olarak anlaşılamamışlardır. Bunun yanında

norma uyum sağlayan grup birbirlerinin fikirlerini kabul edip hızla o fikirleri kelimelere dönüştürmüşlerdir. Bu sonuç da bu çalışmanın beklentisini karşılamaktadır.

Beyin fırtınasına sıkça endüstri ve örgüt psikolojisi içerisinde rastlanmaktadır. Endüstri/örgüt psikolojisi bağlamında beyin fırtınası uygulaması birbirini tanıyan kişilerin katılımıyla gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmada kişilerin birbirine tanımaması fikirlerini rahatça savunmaları konusunda bir kısıtlılığa neden olmuş olabilir. Diğer taraftan birbirini tanıyan kişilerle bu uygulamayı gerçekleştirmek çalışmanın doğası gereği zor ve yersiz olacaktır. Bir anlamda birbirini tanımayan kişilerden oluşan gruplarla beyin fırtınası uygulamasını gerçekleştirmek normdan bağımsız grubun verileri için sağlamaştırıcı bir etkiye sahiptir. Şöyle ki; bu çalışmanın gereği olarak normdan bağımsız davranma daimonun bir işareti olarak ele alınmaktadır. Diamona dair literatürde sıklıkla tekrarlandığı gibi daimonist kişi tüm zorluklara rağmen bildiğinden vazgeçmeyen, kendi üretiminde direten kişidir. Buradan hareketle normdan bağımsız grubun birbirini tanımayan katılımcılardan oluşması, içlerindeki daimona kulak vermelerini kolaylaştıracaktır. Buna karşın norma bağılı davranan katılımcılar için yukarıda bahsedilenlerin tümü geçersiz olmalıdır. Çalışmanın kısıtlılıklarından biri norma uyum sağlayan kişilerin beyin fırtınası uygulamasında ilk kez tanışmış olmaları olabilir.

Akademisyenlere ve devlet memurlarına uygulanan anket puanlarına göre devlet memurlarının normdan bağımsız grubun ürettiği kelimelere anlamlı olarak daha yüksek puan vermeleri hipotezimizi çürütmektedir. Normdan bağımsız davranan grubun ürettiği kelimelerin toplam temsil puanları açısından devlet memurlarının daha yüksek puanlar alması düşündürücüdür. Devlet memurlarının ankette yer alan temsil kelimelerine daha yüksek puanlar vermesi bu sonuçta etkili olmuş olabilir. Diğer taraftan akademisyenlerin araştırmacının kendilerinden topladığı yaratıcılığı temsil eden

kelimelerin hemen ardından araştırmacı tarafından sunulan kelimeler içeren form kendilerinkinden farklı olduğu için daimonun yıkıcılığını ortaya çıkarmış olabilir. şöyle ki; daimonun yıkıcılığını bu çalışma kapsamında normdan bağımsız davranma olarak açıklamıştık. Buradan hareketle daimonun sesine kulak veren bireylerin norm olarak kabul edilen görüşlerin karşısında olmaları beklenir bir durum olacaktır. Çalışmada yer alan kelimelerin araştırmacı tarafından bir ön çalışma vasıtasıyla toplanmış olması katılımcılarda bu kelimelerin yaratıcılığın normları olduğu sanısına yol açmış olabilir. Akademisyenler ve devlet memurları arasında anketten alınan norma uyum sağlayan grubun ürettiği kelimelere verilen puanlar açısından da anlamlı bir farklılık çıkmaması hipotezimize terstir. Ayrıca anketten alınan toplam puan açısında da iki örneklemin farklılaşmaması düşündürücüdür. Bu bulgu literatür çalışmasında sıkça atıfta bulunulan sosyoloji araştırmacısı Nalbantoğlu' nun üniversitenin daimonunu yitirdiğini belirten eleştirisine destek olan bir kanıt olabilir. Türkiye' de akademisyenlerin çalışma saatlerinden, çalışma biçimlerine kadar pek çok uygulama akademisyenleri devlet memuru tarzına yaklaştırmış olabilir. Ayrıca ölkemizde öğretim elemanları ve araştırma görevlileri arasındaki fark belirgin olmadığı gibi, işler durumunda da değildir. Bir akademisyen hem ders verip hem araştırma yapmak durumundadır. Buradan yola çıkarak ders veren bir akademisyenin çalışmamızın devlet memuru kısmını oluşturan öğretmenden farklılaşması zor olabilir.

Anket formu akademisyenlerin ve devlet memurlarının farklılaşmasını sağlayabilecek kadar ulaşmamış olabilir. İki grubu yaratıcılığa ilişkin sosyal temsilleri bakımından ayıran anket formları bu çalışmada yer alan nitel analiz sonuçlarına göre hazırlanabilir.

Tüm katılımcıların; her iki örneklem grubunun tek bir örneklem grubu gibi düşünülerek yapılan analizde normdan bağımsız ve norma bağlı puan farkının anlamlı çıkması manidardır. Bu bağlamda norma bağlı grubun yaratıcılığa ilişkin daha çok tercih edilebilir kelimeler ürettikleri söylenebilir. Norma bağlı grubun ürettiği kelimelerin daha sık tercih edilmeleri yaratıcılığa ilişkin genel geçer bilgilere gruba uyum sağlayan bireylerin daha çok yaklaşması yorumlarına yol açabilir. Aslında bu sonuç norma bağlı grubun toplum normlarına da bağlı davranacakları bağlamında değerlendirildiğinde oldukça anlamlıdır. Toplumsal normlara bağlı olan bir birey toplumda üretilen ve yaşayan bir temsili normdan bağımsız davranan bir bireye göre daha iyi yansıtabilir. Buna bağlı olarak norma bağlı grubun oluşturduğu yaratıcılığın sosyal temsilleri toplumda yaşayan daha geçerli temsiller yerine çalışmış olabilir. Bu s bağlamda tüm katılımcıların norma bağlı puan türünden daha yüksek puanlar elde etmeleri beklenen bir sonuç olacaktır.

Nitel veri analizinde akademisyenlerin ürettiği en çok kelime beklendiği gibi bağımsız kategorisine yerleştirilmiştir. Nicel analizin tersine yaratıcılık dendiğinde normdan bağımsız, gruptan bağımsız anlamına gelecek kelimeleri diğer kelime türlerinden fazla sayıda üretmeleri nitel analizin nicel analizden daha çok bilgi sağlamasıyla açıklanabilir. Buna ek olarak akademisyenlerin bağımsız kategorisine yerleştirilmiş kelime sayısının devlet memuru olan katılımcıların bağımsız kategorisine yerleştirilen kelime sayısından anlamlı olarak daha fazla olması hipotezimizi desteklemektedir. Ayrıca nicel analiz kısmında olduğundan farklı olarak nitel analizde katılımcı kendi zihniyle baş başa kalmıştır. Bu hem çalışmanın doğasına hem de psikoloji alanının yapısına daha uygundur.

Norma uyum sağlamaya yönelik kelimelerin toparlandığı uyum kategorisinden akademisyenler ve devlet memurları arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmaması nötr ifadelerin çok sayıda olmasından kaynaklanmaktadır. Bunu destekleyen bir bulgu ise

devlet memuru olan katılımcıların nötr kategoride yer alan kelime sayısının akademisyenlerinkinden daha çok olmasıdır.

Yaratıcılığa dair literatürde sıkça rastlanan bir kelime olan yeniye dair üretilen kelimeler açısından akademisyenlerin ve devlet memurlarının anlamlı biçimde farklılaşması çalışmanın doğasına uygun bir bulgudur. Buradan hareketle devlet memuru olan katılımcıların yaratıcılık dendiğinde yeni bir şey olması gerektiğini düşünmemiş olabilecekleri sonucuna varılabilir. Yeniye dair daha ayrıntılı bir çalışma yapılması, yaratıcılıkta bu olgunun çalışılması önemlidir. Bu şekilde yeni ve yaratıcılığın farklılıkları ve bu çalışmadaki iki örnekleme ayıran farklılık bulgusu daha ayrıntılı açıklanabilir.

Hayale ilişkin kelimelerde anlamlı bir şekilde farklılaşan akademisyen ve devlet memuru örneklemi, bu kategoriye içerik analizi yapıldığında, çalışmanın beklentisine cevap vermektedir. Devlet memuru olan katılımcılar bu kategoride akademisyen olan katılımcılardan daha yüksek puan almalarına rağmen kategoriye giren kelimeler beklendiği gibidir. Beyin fırtınası uygulamasında hayal gücü kelimesi norma bağlı grup tarafından üretilen bir kelimedir. Devlet memuru örnekleminde hayal kategorisinin en yüksek oranını da hayal gücü kelimesi oluşturmaktadır. Akademisyenlerin ise hayal gücüne yaptıkları atıf çok daha düşüktür.

Zeka ile ilgili kelimelerin atandığı zeka kategorisine hem akademisyen örnekleminin hem de devlet memuru örnekleminin az sayıda kelimesi dahil edilmiştir. Literatürde özellikle yaratıcılığa ilişkin ilk çalışmalarda zeka kavramına ilişkin pek çok çalışma da bu ilk çalışmalara eşlik etmiştir. Zeka kategorisinin bu çalışmaya dahil edilme nedeni de budur. Kategori içerisine girebilecek, her iki örneklem tarafından da çok az sayıda kelimenin üretilmesi en azından sosyal psikoloji açısından zekanın yaratıcılık sosyal

temsili olamayacağı anlamına gelebilir. Literatürün büyük ilgisinin aksine bireyler sosyal hayatlarında zekayı yaratıcılıkla eş güdümlü bulmuyor olabilirler.

Özgürlük hem akademisyenler hem de devlet memurları tarafından sıkça söylenen kelimelerden biridir. İki örneklemin bu kategoriye ait puanları arasında anlamlı farklılık olmamasının yanı sıra içerik olarak da benzer kelimeler üzerinden kategorinin oluşması ilginçtir. Özgür düşünebilme, özgürlük gibi iki ifade her iki örnekleme de özgürlük kategorisine yerleşen kelimelerdir. Bu bulguya dair iki çeşit yorum yapmak mümkündür. Bu yorumlardan ilki Nalbantoğlu' nun üniversitelerin yaratıcılıklarına ilişkin eleştirilerini içermektedir. Şöyle ki üniversitelerin yaratma mecburiyetinin ortadan kalkması ve akademisyenliğin sıradan bir meslek halini alması, üniversitedeki daimon ruhunu öldürmüştür. Buna istinaden üniversitenin herhangi bir devlet kurumu gibi işlemesi kaçınılmazsa, bir devlet kurumundan farklılaşması da beklenmemelidir. O halde akademisyenlerin ve devlet memurlarının yaratıcılık bağlamında, ki bu çalışmada yaratıcılığa ilişkin temsil üzerinden bu bağlam oluşturulmaktadır, farklılaşması zor olacaktır. Diğer bir yorum ise özgürlük kelimesinin ve türevlerinin anlamsal içeriğinde yatmaktadır. Akademik anlamda düşünülecek olursa herkesin özgür olduğu bir ortamda karşı çıkılacak, yıkılacak kurallar yoktur. Bu bağlamda daimonun yıkıcılığından, normdan bağımsız oluşundan söz edilemeyebilir. Herkesin özgür olduğu bir ortamda özgürlük artık bir norm halini almıştır. Özgürlüğün bir norm halini aldığı ortamda yaratıcılık olarak adlandırılan durumun daimonla ilişkilendirilmesi oldukça zor olacaktır.

Nötr kategorinin yeniden kategorilendirilmesiyle ortaya çıkan hiçbir grupta yer almayan kelimelerin anlamsal olarak incelenmesi akademisyenler ile devlet memurları arasında farklılıkları ortaya koymuştur. Akademisyenler bilimsel yaratıcılık yanında sanatsal yaratıcılığı da akıllarına getirmiş olmalıdırlar. Sanat kelimesinin akademisyenler

tarafından sıkça dile getirilmesi bu durumun örneğidir. Bunun yanı sıra tasarım ve üretim kelimelerini de sıklıkla söylemeleri hem bilimsel hem sosyal anlamda bir yaratıcılığa değinmek istedikleri anlamına gelebilir. En ilgi çekici bulgulardan biri ise beklendiği gibi akademisyenlerin kitabi bilgiye daha sık yer vermeleridir. Bunun en önemli kanıtı kitap kelimesini akademisyen grubun üretmesidir. Devlet memuru olan katılımcılar ise moda ve para kelimelerine sıklıkla atıfta bulunarak akademisyenlerden farklılaşmışlardır. Moda ve para kelimeleri için kitabi bir bilgidir diyemeyeceğimiz gibi, bilimsel bilgi içerdiklerini de söylemek güçtür. Devlet memurlarının sıklıkla ürettikleri bir diğer kelime olan araştırmanın, akademisyenlerin ürettikleri kelimeler arasında yer almaması ilginçtir. Araştırma kelimesi ile karşılaşma sıklılıkları devlet memurlarından daha yüksek olan akademisyenler için araştırma sıradan bir uğraşı halini almış olabilir. Araştırma üzerine akademisyenler ve devlet memurlarını kapsayacak bir sosyal temsil çalışmasının yapılması üniversitenin daimonunu yitirip yitirmediğine yönelik yeni bulgular doğuracaktır.

Sonuç olarak daimonun normdan bağımsızlıkla ilişkili olduğunu söyleyebilmek için bu çalışmaya ek çalışmalar yapmak gerekmektedir. Normdan bağımsızlığın ölçümü için daha dakik ölçme aracına olan ihtiyaç gelecekte yapılacak benzer çalışmalar için öneri teşkil edebilir. İkinci çalışmada yer alan beyin fırtınası uygulamasında normdan bağımsız grupta yer alan katılımcıların daha çok fikir ürettikleri ve daha uzun süre bir grup halinde bu fikirleri tartıştıkları bulgulanmıştır. Bu duruma zıtlık teşkil edecek biçimde beyin fırtınası uygulamasına norma bağlı grupta yer alarak katılımcı olan kişilerin ise daha az sayıda fikir üzerinde hızlıca tartıştıkları görülmüştür. Benzer biçimde nitel verilerin analizi kısmında da akademisyen olan katılımcılar bağımsız kategorisine giren pek çok kelime üretmişlerdir. Bu bulgular ışığında daimonun normdan bağımsız olmayla ilişkili

olabileceği; ancak konu üzerinde daha fazla sayıda araştırma yapılmaya ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Norma bağlı olan katılımcılar ile normdan bağımsız olan katılımcıların temsillerindeki temel farklılıkların nedeni normdan bağımsız grupta yer alan katılımcıların daha ayrıntılı tanımlar yapmasında yatıyor olabilir. Şöyle ki; ikinci çalışmada norma bağlı grubun ürettiği “tasarlayıp keşfetmek” söz öbeğine karşın benzer durumu normdan bağımsız grup “var olanı keşfetmek”, “var olanı keşfetmek” şeklinde iki benzer; ama ayrıntıda farklı söz öbekleriyle ifade etmişlerdir. Ayrıca ikinci çalışmada norma bağlı grup “aşk”, “evren”, “doğa” gibi daha manevi ve dilbilimsel olarak daha genel anlamlı temsiller seçerken, normdan bağımsız grup “donanım”, “ihtiyaç”, “yaratıcılığa özgü yetenek” gibi daha maddi ve özelleşmiş kelimeler seçmişlerdir. Benzer biçimde üçüncü çalışmada akademisyen katılımcılar bağımsız, yeni kategorilerine atıfta bulunurken, devlet memuru olan katılımcılar hayal kategorisine daha çok atıfta bulunmuşlardır. Ayrıca akademisyen olan katılımcılar kitap, sanat gibi kelimelerin frekans değerlerini yükseltirken devlet memuru olan katılımcılar moda, eğitim sistemi gibi kelimelerin frekans değerlerini yükseltmişlerdir.

İkinci çalışmada yer alan normdan bağımsız grup beyin fırtınası uygulaması sırasında pek çok noktada akademisyen katılımcıların yaratıcılık temsillerine benzer söylemlerden yola çıkarak kendi temsillerini oluşturmuşlardır. Beyin fırtınası uygulaması sırasında ortaya çıkardıkları her farklı fikri bir ya da birkaç kelimeye dökme mecburiyeti normdan bağımsız grupla akademisyen katılımcıları anket çalışması üzerinde farklıymış gibi göstermiştir. Bu durumun giderilmesi için ikinci çalışmada yer alan beyin fırtınası uygulamasının yerine farklı çalışmalar denenebilir. Sosyal temsil kuramı ışığında çalışılan

bu tezin içeriği kelime toplanmasına daha uygun olsa da gelecekteki çalışmalarda odak grup uygulaması ya da bireysel görüşmeler etkili olabilir.

KAYNAKÇA

- Asch, S.E. (1952).*Socialpsychology*.EnglewoodCliffs, NJ: Prentice- Hall.
- Asch, S. E. (1955).Opinionsandsocialpressure .*Scientific American*, 193, 31-35.
- Asch, S. E. (1956).Studies of independenceandconformity. A minority of oneagainst a unanimousmajority. *PsychologicalMonographs*, 70, 416
- Atalayer, F. (1996).Temel sanat (tasarım), kuram, yaratıcılık. *İzmir Üniversiteleri Öğretim Elemanları Derneği, 3. Üniversiteler Kurultayı, İzmir. 3. Üniversite Kurultayı Bildiriler Kitabı*, 321- 322.
- Avrupa Birliği Komisyonu (1995).
- Bayazıt, N. (1997). Yaratıcılık ve tasarım eğitimi.*Cumhuriyet Bilim Teknik*, 556, 6-7.
- Bilgin, N. (2003). Kavramlar, yaklaşımlar.*Sosyal Psikoloji Sözlüğü*
- Bruno, F. (1982). Psikoloji tarihine giriş.*Ege Üniversitesi Yayınları*.
- Cohen, B. P. (1958).A probability model forconformity.*Sociometry*, 27,69-81.
- Freud, S. (1993). Esprilerin güdülere- toplumsal bir süreç olarak espriler. *Espriler ve Bilinçdışı ile İlişkileri*, 4, 171-190.
- Garth, H. , Mills, W. (1946). FromMaxWeber: Essays in Sociology. *Science as a Vocation* ,129- 156.
- Gökberk, M. (1961). İnsan felsefesi. *Remzi Kitabevi, Felsefe Tarihi*, 38- 66.
- Güçlü, A. (2002). “Daimonion” . *Bilim ve Sanat Yayınları, Felsefe Sözlüğü*.
- Hançerlioğlu, O. (1975). *İnanç sözlüğü. Remzi Kitabevi*.
- Howarth, C. (2006). A SocialRepresentation is not QuietThing: Exploringthe Critical Potential of SocialRepresentationTeory.*British Journal of SocialPsychology*, 45, 65- 86.

- İnam, A. (1995). 'Akademik verimlilik' konulu açık oturum. *ODTÜ Öğretim Elemanları Derneği, Üniversitelerin Geleceği*, 53- 90.
- Jahoda, G. (1988). Critical notes and reflections on "social representation". *European Journal of Psychology* 18, 195-209.
- Jouchelovitch, S. (2007). Knowledge in context, representations, community and culture. *Routledge London and New York Press, The Forms and Functions of Knowledge*, 85- 108.
- Kaplan, A. (2003). Yaratıcılığın akademik ortamlardaki sorunları ve olanakları. *Üniversite ve Toplum Dergisi*, 4(3), 6-10.
- Kierkegaard, S. (2005). Felsefe parçaları ya da bir parça felsefe. *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*.
- Latane, B., & Wolf, S. (1981). The social impact of majorities and minorities. *Psychological Review*, 88, 438-453.
- Mardin, Ş. (1984). Aydınlar konusunda ülgener ve bir izah derlemesi. *Toplum ve Bilim*, 24, 9-16.
- Mardin, Ş. (1991). 19. Yüzyılda düşünce akımları ve Osmanlı Devleti. *Bütün Eserleri* 9. *İletişim Yayınları. Türk Modernleşmesi*, 81- 100.
- Mardin, Ş. (2000). Genel hatlarıyla modernleşme, modernleşme. *İslami İlimler Araştırma Vakfı, İslam Dünyası ve Türkiye*.
- Mardin, Ş. (2007). Türk sosyolojisinde 3 bilim insanı: Cahit Tanyol- Mübeccel Kınay- Şerif Mardin. *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi*
- Medawar, P. R. (1996). *Genç bilim adamına öğütler. TÜBİTAK*.
- Moscovici, S. (1980). Towards a theory of conversion behavior. *Advances in experimental social psychology*, 13, 209-239.

- Moscovici, S. (1984). The phenomenon of social representations. *Social Representations* 3-7.
- Moscovici, S. (1988). Notes towards a description of social representation. *European Journal of Social Psychology*, 18, 251-266.
- Nalbantoğlu, H. Ü. (2005). Üniversite a.ş&ersatz bilim. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Sempozyumu, Felsefe ve Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildirileri*, 393-404.
- Nalbantoğlu, H. Ü. (2007). Daimonunu yitiren üniversite. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 109, 181-200.
- Osborn, A.F. (1963). Applied imagination: Principles and procedures of creative problem solving (*Third Revised Edition*). New York, NY: Charles Scribner's Sons imagination constructive.
- Öner, B. (2002). Sosyal temsiller. *Kriz Dergisi*, 10, 29-35.
- Rod Bond and Peter B. Smith Culture and Conformity: A Meta-Analysis of Studies Using Asch's (1952b, 1956) *Line Judgment Task*. *Psychological Bulletin*, 119, 111-137
- Rosovsky, H. (1996). Üniversite, Bir dekan anlatıyor. *TÜBİTAK*.
- Shaw (1932). A comparison of individuals and small groups in the rational solution of complex problems. *American Journal of Psychology*, 44, 491-504.
- Sungur, N. (1992). Yaratıcı düşünce. *Özgür Yayın*.
- Tanford, S., & Penrod, S. (1984). Social influence model: A formal integration of research on majority and minority influence processes. *Psychological Bulletin*, 95, 189-225.
- Taylor, D.W., Berry, P.C., Block, C.H. (1958). Does group participation when using brainstorming facilitate or inhibit creative thinking? *Office of Naval Research, 1. Yale University*.

Wagner, W. , Duveen, G. , Farr, R. , Jovcehelovitch, S. , Lorenzi- Ciaoldi, F. , Markova, I.

Rose, D.(1999). Theoryandmethod of socialrepresentations. *AsianJournal of SocialPsychology*, 10, 301- 314.

Yavuz, H. S. (1989). Yaratıcılık. *Boğaziçi Üniversitesi Yayınları*, 451, 195-197.

Yürekli, F. (1996). Mimarlık eğitimi çözüm 5 yıl mı? *Cumhuriyet Bilim Teknik*, 480.

EKLER

Akademisyen ve Devlet Memurlarına Sunulan Anket Formu

Sayın Katılımcı,

Bu araştırma, Mersin Üniversitesi Psikoloji Yüksek Lisans Programı kapsamında Prof. Dr. Ünsal Yetim danışmanlığında Esmâ Esen Çiftçi tarafından yürütülen bir tez çalışmasıdır. Araştırmanın amacı yaratıcılığın sosyal temsiline ilişkin bilgi toplamaktır.

Araştırmaya katılım tamamen gönüllük esasına dayanmaktadır. Ankette katılımcılardan kimlikleri ile ilgili belirleyici bir bilgi istenmemektedir. Ankete verilen cevaplar tamamen gizli tutulacak ve sadece araştırmacı tarafından değerlendirilecektir. Araştırmadan elde edilen tüm bilgiler bilimsel amaçlarla kullanılacaktır.

Çalışmaya dair ayrıntılı bilgi almak için esenciftci@hotmail.com adresine e-posta gönderebilirsiniz.

Gösterdiğiniz ilgi için teşekkür ederim.
Esmâ Esen ÇİFTÇİ

Lütfen aşağıdaki bilgileri doldurunuz.

Mesleğiniz nedir? :

Kaç yıldır bu mesleği yapıyorsunuz? :

Hangi kuruma bağlı olarak çalışıyorsunuz? :

Kaç yıldır bu kurumda çalışıyorsunuz? :

alıyorum.

Bu çalışmada gönüllü olarak yer

imza

Lütfen yaratıcılık üzerine düşünün.

Yaratıcılığı temsil ettiğini düşündüğünüz kelimeleri düşünün.

Aşağıdaki boşluklara yaratıcılık dendiğinde aklınıza gelen 5 kelime ya da söz öbeğini yazınız.

1.

2.

3.

4.

5.

Aşağıda yaratıcılığı temsil ettiği düşünülen 26 sayıda kelime yer almaktadır. Her kelimeyi okuduktan sonra kelimenin yaratıcılığı ne kadar temsil ettiğini düşünün.

1 (hiç temsil etmiyor) ile 5 (oldukça temsil ediyor) arasında değişen rakamlardan size uygun olanı işaretleyiniz.

1 hiç temsil etmiyor 2 temsil etmiyor 3 kararsızım 4 temsil ediyor 5 oldukça temsil ediyor

	hiç temsil etmiyor	Temsil etmiyor	Kararsızım	Temsil ediyor	Oldukça temsil ediyor
1. Para kazanmak					
2. Hayal dünyasının genişliği					
3. Ölümsüzleştirmek					
4. Araştırma isteği					
5. Doğa					
6. Hayal gücü					
7. Tasarlayıp keşfetmek					
8. Donanım					
9. Aşk					
10. Düşünmek					
11. Sıradan olmama					
12. Evren					

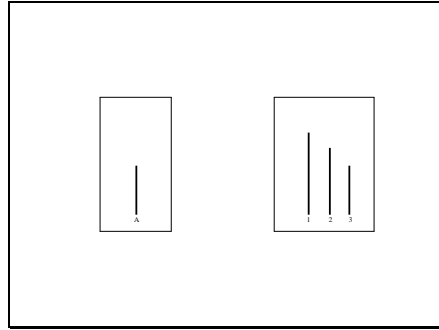
13. İhtiyaç					
14. Günlük hayatı kolaylaştırmak					
15. Bakış açısı					
16. Özgürlük					
17. Merak					
18. Oluşum					
19. Yenilik					
20. Var olmayanı var etmek					
21. Tesadüf					
22. Cesaret					
23. Yaratıcılığa özgü yetenek					
24. Var olanı keşfetmek					
25. Farklılık					
26. Kalıcı olma çabası					

Norma Uyum Deneyinde Kullanılan Görsel Malzeme Örneği

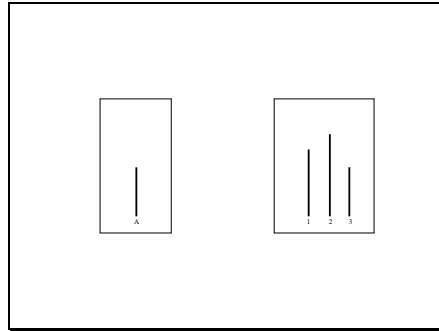
Slayt 1

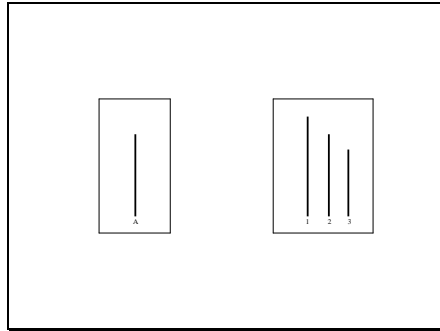
Slayt 2

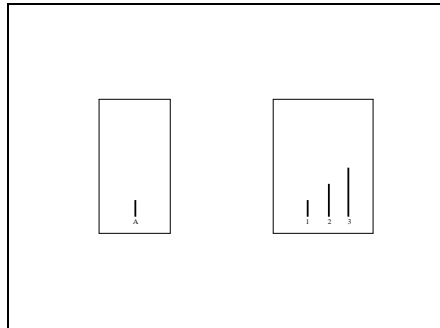
Slayt 3

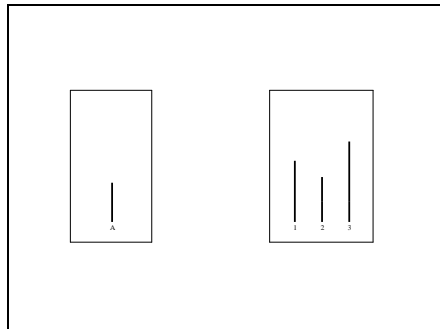
Slayt 4

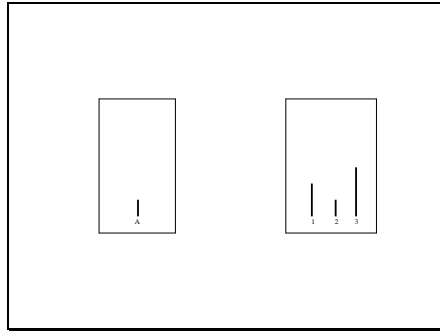
Slayt 5

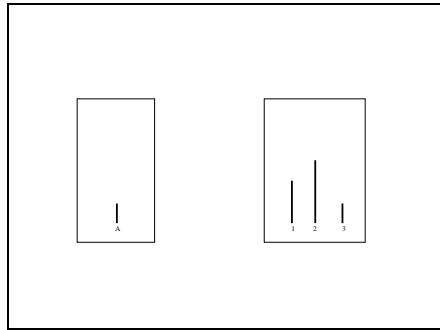
Slayt 6

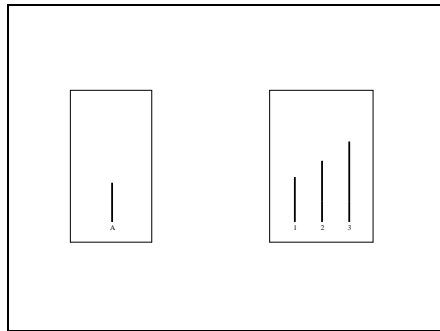
Slayt 7

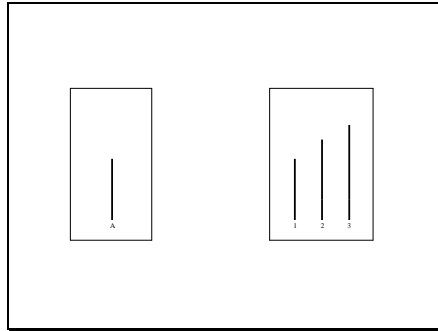
Slayt 8

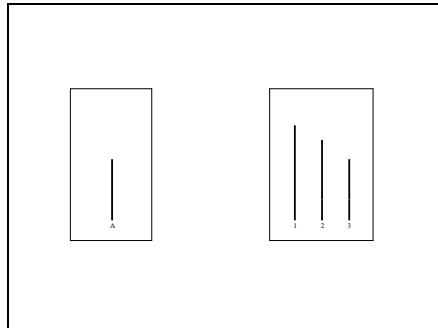
Slayt 9

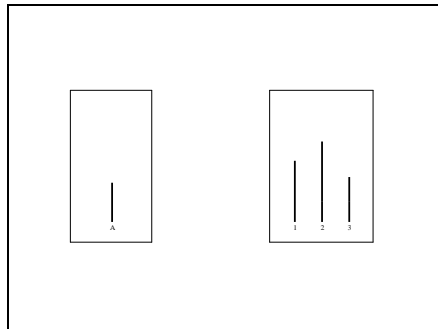
Slayt 10

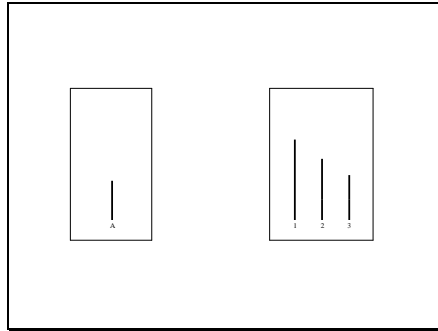
Slayt 11

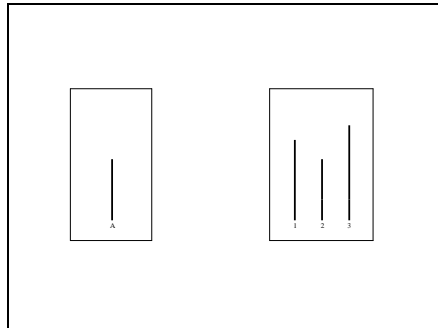
Slayt 12

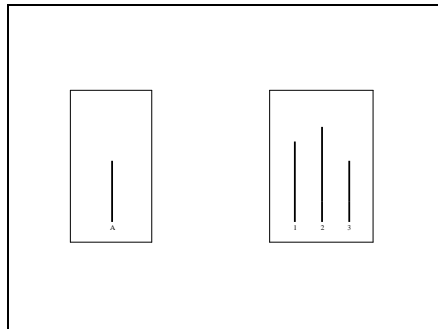
Slayt 13

Slayt 14

Slayt 15

Slayt 16

